

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НА ТЕМУ: «ВЕКТОРИ МОДИФІКАЦІЇ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ»

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0722-удмф
072 Фінанси, банківська справа та
спеціальності страхування

(шифр і назва спеціальності)

Управління державними та
освітньої програми місцевими фінансами

(назва освітньої програми)

Д.В.Галушко

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри інформаційної
економіки, підприємництва та фінансів,
професор, д-р екон. наук Метеленко Н.Г.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, доцент, канд.
екон. наук Мержинський Є.К.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(код та назва)

Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами

(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д-р екон. наук, проф.

_____ Шапуров О.О.

(підпис)

“ _____ ” _____ 202_ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Галушко Дмитру Васильовичу

(прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи Вектори модифікації податково-бюджетної політики України під час війни

керівник роботи Метеленко Н.Г., д-р екон. наук, професор

(прізвище, ім'я та по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « 09 » Жовтня 2023 р. № 1579-с

2. Строк подання студентом роботи 06.12.2023

3. Вихідні дані до роботи 1. Постановка задачі.

2. Перелік літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретична частина. Теоретичні та методичні основи формування податково-бюджетної політики України під час війни.

2. Аналітична частина. Дослідження податково-бюджетної політики України під час війни.

3. Рекомендації. Формування векторів модифікації податково-бюджетної політики України під час війни.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		
2	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедр інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		
3	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		

7. Дата видачі завдання 09.10.2023**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка плану роботи.	09.10.23	
2.	Збір вихідних даних.	17.10.23	
3.	Обробка теоретичних джерел.	31.10.23	
4.	Розробка першого і другого розділу.	8.11.23	
5.	Розробка третього розділу.	22.11.23	
6.	Оформлення і нормоконтроль кваліфікаційної роботи.	30.11.23	
7.	Захист кваліфікаційної роботи.	13.12.23	

Студент _____ Д.В.Галушко
(підпис) (ініціали та прізвище)Керівник роботи _____ Н.Г. Метеленко
(підпис) (ініціали та прізвище)**Нормоконтроль пройдено**Нормоконтролер _____ О.О.Шапуров
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Галушко Д.В. Кваліфікаційна робота магістра «Вектори модифікації податково-бюджетної політики України під час війни»: 93 с., 9 рис., 2 табл., 64 джерела, — додатки.

Ключові слова: ДЕРЖАВНИЙ БОРГ, МОДИФІКАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ, ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ СФЕРИ.

Обґрунтовано концептуальні засади формування податково-бюджетної політики України під час війни. Виконано дослідження податково-бюджетної політики України під час війни. Запропоновано заходи з формування векторів модифікації податково-бюджетної політики України під час війни.

ABSTRACT

Halushko D.V. Master's qualifying paper « Vectors of modification of tax and budget policy of Ukraine during the war»: 93 pages, 9 figures, 2 tables, 64 references, – supplements.

Keywords: PUBLIC DEBT, MODIFICATION OF TAX POLICY, TAX-BUDGETARY POLICY, DIGITALIZATION OF THE BUDGET SPHERE.

The conceptual principles of the formation of tax and budget policy of Ukraine during the war are substantiated. A study of the fiscal and budgetary policy of Ukraine during the war was carried out. Measures for the formation of vectors for the modification of the fiscal and budgetary policy of Ukraine during the war are proposed.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	4
ABSTRACT.....	4
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	10
1.1 Особливості бюджетної політики України під час війни	10
1.2 Податкова політика влади у 2022 р.: сподівання бізнесу на підтримку держави не виправдались.....	24
1.3 Релокація бізнесу та індустріальні парки як передумови стабільної податково-бюджетної політики під час війни	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	37
2.1 Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні: бюджетна політика станом на листопад 2023 р.....	37
2.2 Податкова політика держави у 2023 р. як інструмент підтримки фінансової стійкості.....	45
2.3 Державний борг України: ризики та реструктуризація	51
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ВЕКТОРІВ МОДИФІКАЦІЇ ПОДАТКОВО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	62
3.1 Цифровізація бюджетної сфери як вектор модифікації податково-бюджетної політики України	62
3.2 Вектор підвищення цифрової стійкості економіки: безпека національної податково-бюджетної політики	67
3.3 Актуальність модифікації податкової політики в частині екологічних податків	72
ВИСНОВКИ.....	79

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	86
-------------------------------------	----

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У воєнні часи, бюджетна політика стає головним інструментом управління фінансовими ресурсами країни в контексті досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільності та загроз національній безпеці. Україна, як країна, яка піддалася неспровокованій військовій агресії росії, постає перед складними завданнями та викликами в сфері бюджетного планування, які вимагають ефективного стратегічного розподілу ресурсів на різні пріоритетні сфери, зокрема національну оборону, соціальну підтримку та економічне відновлення. Тому тема магістерського дослідження є вельми актуальною.

Об'єктом дослідження є процеси формування векторів модифікації податково-бюджетної політики України від час війни.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів щодо формування векторів модифікації податково-бюджетної політики України під час війни.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка практичних рекомендацій щодо формування векторів модифікації податково-бюджетної політики України під час війни.

Для досягнення мети вирішені наступні завдання:

- досліджено теоретичні та методичні основи формування податково-бюджетної політики України під час війни;
- досліджено механізми релокації бізнесу та індустріальні парки як передумови стабільної податково-бюджетної політики під час війни;
- досліджено інструменти фінансової стійкості бюджетної політики в умовах воєнного стану;
- окреслено особливості податкової політики держави у 2023 р.;
- проаналізовано державний борг України та механізми його реструктуризації з урахуванням ризиків;

– запропоновано системне застосування технологій цифровізації з метою модифікації податково-бюджетної політики України;

– запропоновано вектори підвищення цифрової стійкості економіки в контексті національної безпеки та екологічності.

В кваліфікаційній роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні *методи дослідження*: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід, ситуаційний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

– *удосконалено* теоретико-організаційний підхід до цифровізації бюджетної сфери, який, на відміну від існуючого, враховує значущість таких принципів як ефективність, зручність, публічність та доступність та забезпечує підвищення цифрової стійкості економіки та безпеку національної податково-бюджетної політики;

– *удосконалено* практично-орієнтований підхід до імплементації інструментів цифрової трансформації через реалізацію поступових кроків до забезпечення цифрової стійкості економіки та модифікації податкової політики в частині екологічного податку.

Інформаційною базою дослідження слугували методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні та прикладні положення, викладені в кваліфікаційній роботі, доведено до рівня методичних підходів та практичних рекомендацій, які можуть бути використані в процесі формування національної податково-бюджетної політики під час війни як запорука економічного розвитку України.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені в доповіді на III Всеукраїнській науково-практичній

конференції за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України».

Публікації. Основні положення роботи опубліковано в матеріалах Всеукраїнській науково-практичній конференції за участю молодих науковців.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Особливості бюджетної політики України під час війни

Нова стратегія Національного банку до 2025 року відповідає на зміни, що сталися у світі та в Україні, а також є дорожньою картою, якою регулятор буде керуватись найближчими роками для активізації економічного зростання в Україні [1, 2]. Стратегія охоплює декілька основних напрямів. Один з них – сприяння відновленню та розвитку економіки, що включає в себе ініціативи з підтримання макростабільності, відновлення кредитування економіки, розвиток ринку фінансових послуг та інфраструктуру ринків капіталу. Ще один важливий напрямок – просування «зелених» фінансів і стійкості банківського сектору. Окрім цього для НБУ важливим є розвиток інноваційної та безготівкової економіки, розширення частки безготівкових розрахунків, та підвищення рівня фінансової інклюзії. Ще один напрямок – інституційний розвиток та операційна досконалість. Він передбачає розбудову інституційної спроможності та незалежності НБУ, цифрову трансформацію та «озеленення» центрального банку. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року визначає п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрям має свої стратегічні цілі та індикатори виконання. Метою стратегії є забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України відповідно до провідних міжнародних практик та імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та іншими міжнародними договорами України [1].

Коли держава хоче вплинути на економіку, у неї є для цього два основні інструменти: фіскальна (бюджетно-податкова в українській термінології) політика та монетарна (грошово-кредитна) політика. Це зовсім різні типи політики. Фіскальна пов'язана з бюджетом, це рішення, які приймає парламент щодо податків і витрат держави, субсидій, пенсій та інших видів підтримки для соціально вразливих верств населення. Також, фіскальна політика стосується перерозподілу доходів серед населення з метою досягнення певної мінімальної рівності, щоб уникнути сильного розриву в доходах. Монетарна політика – це про кількість грошей в економіці та відсоткові ставки. Коли ми говоримо про економічну політику, то тут треба розділяти два органи, які реалізують два різні види політик: монетарну та фіскальну. Фіскальну політику впроваджує уряд (зокрема, Міністерство фінансів), а монетарну політику – Національний банк.

У воєнні часи, бюджетна політика стає головним інструментом управління фінансовими ресурсами країни в контексті досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільності та загроз національній безпеці. Україна, як країна, яка піддалася неспровокованій військовій агресії росії, постає перед складними завданнями та викликами в сфері бюджетного планування, які вимагають ефективного стратегічного розподілу ресурсів на різні пріоритетні сфери, зокрема національну оборону, соціальну підтримку та економічне відновлення [4]. Проблематика ефективності бюджетної політики України була порушена у працях таких вчених як Ватульов А. [5], Кухарська Г. [6], Мейш А., Ільченко О. [7], Чугунов І., Качула С. [8].

Аналізуючи перебіг військових дій на території України з 24 лютого 2022 року та особливості економічного розвитку в цей період варто звернути увагу на чотири, на наш погляд, основних виклики для бюджетної політики.

Так, *перший виклик пов'язаний із фізичним зменшенням кількості підприємств-платників податків*, що безумовно вплинуло на обсяги надходжень до державного бюджету. Зокрема у кінці лютого 2022 р. російська армія фактично окупувала деякі території Київської, Чернігівської,

Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей. На цих територіях функціонували сотні підприємств.

За даними Державної служби статистики України на березень 2022 року, в цих областях було зареєстровано 524 231 фізичну особу-підприємця та 105 661 підприємство [9]. Проте, станом на травень 2022 року, у Київській, Чернігівській, Сумській та Харківській областях було відновлено контроль української влади, що створило умови для повернення бізнесу на цих територіях. Звільнення частини Харківщини і Херсонщини у жовтні-листопаді 2022 року також сприяло збільшенню кількості підприємств, однак постійні обстріли прифронтових територій негативно позначаються на активності бізнесу в регіоні. Окрім цього, варто відзначити не лише факт зменшення кількості підприємств, але й працівників, що призвело до зменшення надходжень до державного бюджету від податків на доходи фізичних осіб.

Поряд з цим, потрібно звернути увагу на призупинення роботи бізнесу по всій території України на початку війни, адже за даними наявних соціологічних досліджень сервісу «Дія» [10], можна зробити висновок про те, що протягом перших трьох місяців війни, близько 46,8% бізнесу фактично не працювало. Крім того, 24,6% респондентів заявили, що їхня робота була обмежено частково, що може означати ведення бізнесу зі збитками та мінімальною сплатою податку на прибуток. Загалом, можна зазначити, що у перші три місяці війни, 71,4% українських підприємств зіткнулися з серйозними проблемами, пов'язаними з попитом на їхню продукцію, наявністю замовлень, логістикою та іншими факторами.

Не менш негативний вплив на роботу бізнесу мали ракетні атаки проти енергетичної інфраструктури та перебої з електропостачанням. Так, за даними опитування керівників підприємств, у листопаді більшість підприємців (86% підприємств) були змушені тимчасово припинити виробничі процеси через відключення електроенергії. У середньому, через

відключення електроенергії, підприємства втратили 21% загального робочого часу протягом листопада 2022 р. Проте, станом на другу половину грудня 2022 року, майже три чверті підприємств (74%) повідомили, що встановили незалежні джерела електропостачання. Однак, деякі респонденти вказують, що робота на генераторах призводить до збитків у бізнесі, або що звичайні технічні засоби не можуть забезпечити достатню потужність для великого виробництва (достатньо лише для офісу, а не для цехів) [11]. Таким чином, проблеми у функціонуванні українського бізнесу, спричинені наслідками окупації та бойових дій можна вважати одними із найбільших перешкод наповнення державного бюджету України, що в цілому негативно позначилося на ефективності реалізації бюджетної політики.

Другий виклик для бюджетної політики пов'язаний із окупацією та блокадою українських портів, введенням безпольотної зони, перевантаженістю наземних логістичних маршрутів та невідповідністю залізничних колій України та Європи, що в підсумку призвело до зміни динаміки зовнішньої торгівлі і недоотримання державним бюджетом коштів від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Так, обсяги експорту та імпорту в 2022 році почали зменшуватися вже з лютого в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, а в березні спостерігалось критичне зниження темпів зовнішньої торгівлі. Так, у березні 2022 року обсяг експорту зменшився на 52,5% порівняно з березнем 2021 року, а обсяг імпорту знизився на 65,6% в порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. Високі темпи зниження обсягів експорту тривали весь 2022 рік, що свідчить про скорочення експортного потенціалу країни та дає підстави для висновку про критичні загрози для національної економіки після закінчення війни, адже відбудова зруйнованих підприємств та розмінування сільськогосподарських земель може зайняти десятки років. Все це буде складати суттєве навантаження на дохідну і видаткову частину державного бюджету.

Зниження обсягів імпорту було меншим і коливалося від 20% до 25% щомісяця. Винятком був червень 2022 року, коли обсяг імпорту зменшився лише на 8,2% порівняно з червнем 2021 року. Це може бути пов'язано з рекордним обсягом ввезення автомобілів на територію України. Зменшення обсягів зовнішньої торгівлі негативно позначилося на доходах державного бюджету України, адже історичні та структурні особливості національної економіки спричинили залежність доходів державного бюджету від податку на додану вартість з ввезених в Україну товарів (рис. 1.1)

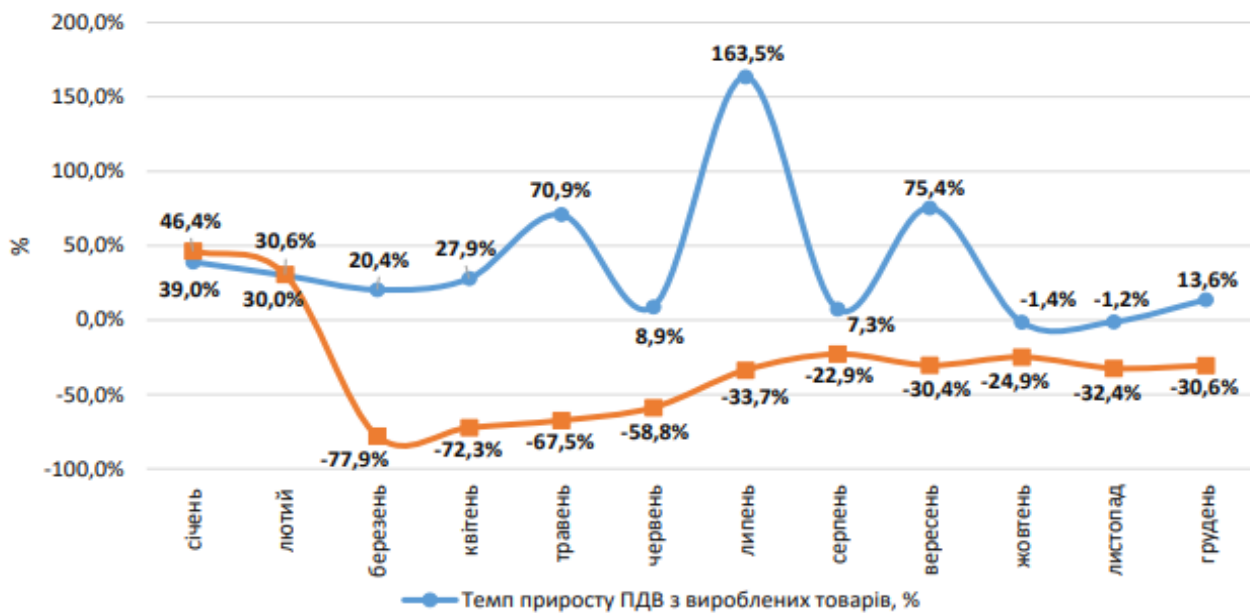

Рисунок 1.1 - Динаміка темпів приросту надходжень до державного бюджету від податку на додану вартість з вироблених і ввезених в Україну товарів (2022 р. до 2021 р.)

* Побудовано за даними Державної казначейської служби України та порталу Open budget [12]

Дані рис. 1.1 дають підстави для висновку про те, що багаторічне зволікання імпортозалежністю національної економіки призвело до суттєвих втрат державного бюджету України в умовах війни, адже у структурі доходів бюджету податок на додану вартість з ввезених товарів в довоєнний період складав 30%, тоді як податок на додану вартість з вироблених товарів 6-12%. Відтак, зниження обсягів імпорту призвело до зниження обсягів надходжень

до державного бюджету України від податку на додану вартість з ввезених товарів. Окрім цього, дані рис. 1.1 свідчать про те, що впродовж всього 2022 року надходження від податку на додану вартість з ввезених товарів мало від'ємний приріст, що в умовах зниження споживчого попиту на імпортні товари внаслідок зменшення кількості населення і кількості підприємств, а також внаслідок зменшення їх купівельної спроможності неотримання доходів бюджету від цього податку буде продовжуватися й далі.

Третім викликом для бюджетної політики України в період воєнного стану, на наш погляд, є впровадження низки податкових пільг спрямованих на підтримку розвитку бізнесу в умовах війни. Так, на початку повномасштабної агресії росії проти України, Урядом було прийнято рішення про запровадження низки податкових і митних пільг, а саме: пільги щодо сплати єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців; введено податок в розмірі 2 % від обороту для бізнесу (новий формат єдиного податку третьої групи), як альтернатива сплати ПДВ та податку на прибуток; звільнення від плати за землю, екологічного податку та податку на нерухомість, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації; звільнення на період дії режиму воєнного стану від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом та ПДВ; звільнення на період дії воєнного стану від оподаткування митними платежами операцій із ввезення товарів, кінцевими отримувачами яких є правоохоронні органи, Міноборони, ЗСУ, добровольчі формування тощо; спрощена процедура звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них; спрощений порядок декларування товарів шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить всю необхідну інформацію для випуску товарів [13; 14]. Введення таких податкових і митних пільг свідчить про гнучкість реагування Уряду на виклики, з якими зіткнулися український бізнес під час війни. Оперативність таких антикризових заходів дозволила підприємствам отримати швидкий

доступ до пільгових умов, що сприяло полегшенню їхньої фінансової ситуації, збереженню робочих місць та конкурентоспроможності. В цілому введені податкові та митні пільги мають позитивний вплив на український бізнес, сприяють його відновленню та розвитку в умовах складної ситуації, а також демонструють прагматичний підхід уряду до підтримки економіки країни. Однак, впроваджені пільги призвели й до суттєвих втрат державного бюджету України внаслідок зменшення надходжень від податку на додану вартість, мита та акцизного податку. Так, скасування акцизного податку на пальне та зниження ставки ПДВ на пальне з 20% до 7%, а також скасування митних платежів на пальне для сил оборони призвело до зниження темпів приросту податкових надходжень за цими податками у 2022 році порівняно з 2021 роком (рис. 1.2).

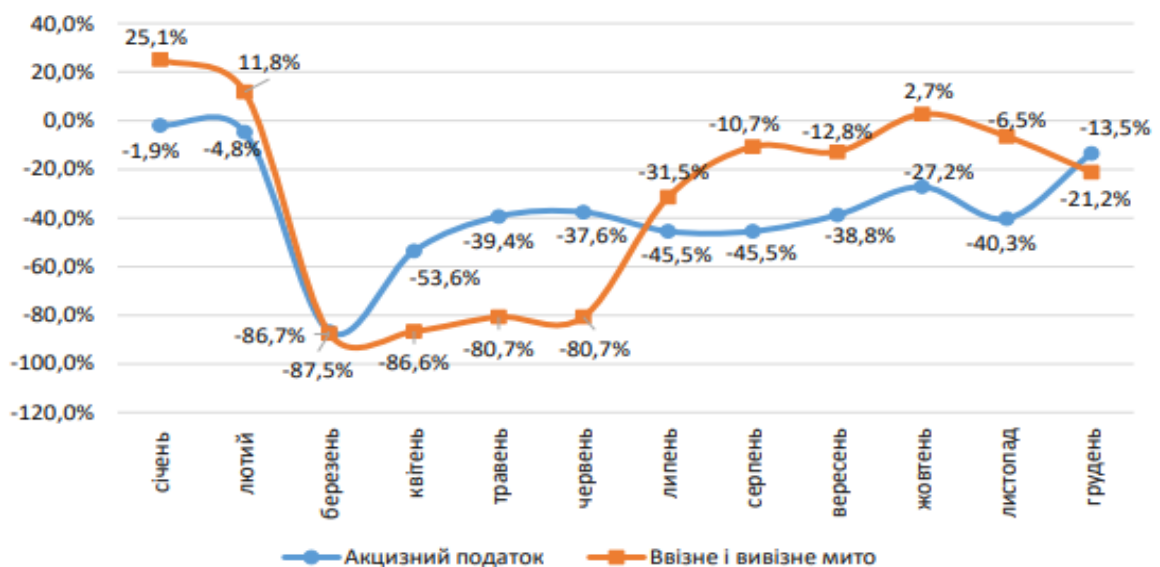

Рисунок 1.2 - Темп приросту надходжень акцизного податку та мита до державного бюджету України (2022 р. до 2021 р.)

* Побудовано за даними Державної казначейської служби України та порталу *Open budget* [12]

Окрім цього, падіння споживання підакцизних товарів, таких як алкоголь, у зв'язку з обмеженням часу продажу та призупиненням роботи розважальних закладів, також вплинуло на зниження обсягів надходження від акцизного податку до державного бюджету. Попередні розрахунки втрат

від впроваджених податкових пільг у 2022 році свідчать про те, що загальна сума втрат зведеного бюджету України від податкових пільг у 2022 році складає 255,7 млрд гривень.

Тим не менше, ми позитивно оцінюємо бюджетну політику в контексті впровадження податкових пільг, адже на початку війни такий захід сприяв оперативному відновленню роботи бізнесу та збереженню робочих місць. Однак проблемним аспектом в цьому контексті є надмірна тривалість використання податкових пільг, адже за 2022 рік бізнес, з одного боку адаптувався до воєнного стану, а з іншого – потребує значно більших ресурсів і умов для розвитку, ніж результат економії від сплати деяких видів податків. Відтак, четвертим викликом для бюджетної політики України є вибір структури видатків державного бюджету на період воєнного стану. З цією метою проаналізуємо стан виконання державного бюджету України за видатками у 2021 – 2022 роках.

Таблиця 1.1 -Результати виконання видаткової частини державного бюджету України

Статті видатків державного бюджету	2021 р.	2022 р.
Загальнодержавні функції, %	95,6	92,4
Оборона, %	99,0	84,0
Громадський порядок, безпека та судова влада, %	97,2	98,2
Економічна діяльність, %	94,5	28,9
Охорона навколишнього природного середовища, %	87,5	79,8
Житлово-комунальне господарство, %	45,0	73,3
Охорона здоров'я, %	96,9	91,2
Духовний та фізичний розвиток, %	89,2	89,1
Освіта, %	90,6	83,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення, %	99,5	97,3
Міжбюджетні трансферти, %	95,1	78,4
Всього, %	96,5	82,9

* Побудовано за даними Державної казначейської служби України та порталу Open budget [12]

Аналізуючи дані табл. 1.1 можемо зробити висновок проте, що Уряду не вдалося виконати видаткову частину державного бюджету на 100% у 2021 – 2022 рр. При цьому, внаслідок повномасштабної війни у 2022 р. спостерігаються проблеми із виконанням більшості статей видаткової

частини державного бюджету. Зважаючи на необхідність забезпечення інтенсивних бойових дій та в цілому безпеки країни видатки на оборону не виконанні з тих причин, що впродовж року декілька разів переглядалися планові показники видатків на оборону, а самий обсяг видатків збільшувався [4].

Однак зважаючи на затягування війни, важливим завданням бюджетної політики мало б бути завдання не лише із забезпечення фінансування оборони, а із створення умов для розвитку національної економіки в умовах бойових дій, адже саме власні фінансові та виробничі ресурси, на наш погляд, є визначальним фактором перемоги.

Натомість, дані таблиці 1.1 свідчать про те, що видатки на економічну діяльність виконані лише на 28%. Такий стан виконання видатків державного бюджету України на економічну діяльність свідчить про відсутність стратегії економічного розвитку країни в період воєнного стану і триваючої війни, а втрата виробничих потужностей, закриття підприємств призведе до збільшення імпортозалежності національної економіки в повоєнний період [4].

Безумовно, оцінюючи видатки на економічну діяльність ми повинні враховувати негативні наслідки війни і необхідність збільшення фінансування потреб оборони і безпеки, однак враховуючи значну фінансову допомогу міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів, вважаємо, що видатки на економічну діяльність у 2022 році повинні бути не лише виконаними, але й збільшеними. З іншого боку, на користь фінансування економічної діяльності доцільно було б перерозподілити видатки на охорону навколишнього природного середовища, духовний і фізичний розвиток та освіти.

Важливим елементом у системі видатків на економічну діяльність є державні цільові програми розвитку, які необхідно було б зберегти та створити нові, що повинні бути спрямованими на розвиток релокованих підприємств, розвиток приватних підприємств-виробників військової

продукції, розвиток економічної інфраструктури і логістики. Економічна інфраструктура і логістика після окупації і блокади морських портів України є не менш важливою для нашої держави, ніж оборона, адже диверсифікація логістичних маршрутів з ключовими ринками збуту української продукції сільського господарства дозволить забезпечити стабільний притік валютної виручки в країну та надходження до державного бюджету від оподаткування зовнішньої торгівлі.

Тому варто звернути увагу й на видатки державного бюджету України за економічною класифікацією, що дає змогу зробити висновок про рівень фінансування інфраструктури у вигляді капітальних видатків (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Результати виконання видаткової частини державного бюджету України

Назва показника	2021 р.		2022 р.	
	млн грн	Виконано, %	млн грн	Виконано, %
Поточні видатки	1 356 168,40	97,86	2 617 051,40	83,74
Капітальні видатки	134 090,40	85,51	88 371,80	64,73
Часка капітальних видатків у сукупних видатках, %	х	9,00	х	3,27

* Побудовано за даними Державної казначейської служби України та порталу *Open budget* [12]

Дані таблиці 1.2 свідчать про дуже малу частку капітальних видатків у структурі сукупних видатків державного бюджету України у 2022 році, яка є втричі меншою ніж в 2021 році і складає лише 3,27%. При цьому потрібно зауважити, що рівень виконання капітальних видатків є значно нижчим ніж поточних видатків у 2021 та 2022 роках, 85,51% і 64,73% відповідно.

Такі результати бюджетної політики у 2021 та 2022 роках свідчать про відсутність ефективної стратегії бюджетної політики зокрема і економічної стратегії взагалі, адже основою розвитку будь-якої економіки світу є промисловість з високим рівнем доданої вартості, інновації та інвестиції, а також інфраструктура і логістика. Це дає підстави для висновку про те, що

бюджетна політика України не впоралася із викликом вибору векторів фінансування економічного розвитку в умовах воєнного стану та тривалої війни з росією.

Відтак, враховуючи затягування війни та руйнування вітчизняної економіки внаслідок бойових дій, вважаємо за необхідне запропонувати декілька векторів удосконалення бюджетної політики України в умовах воєнного стану.

По-перше, доцільно негайно на законодавчому рівні прийняти стратегію розвитку національної економіки на період воєнного стану та повоєнної відбудови, де б головне місце відводилося бюджетній політиці.

Стратегія повинна включати такі основні групи цілей: 1) розвиток промислових підприємств, які виробляють продукцію з високим рівнем доданої вартості; 2) розвиток приватних і державних підприємств військово-промислового комплексу; 3) трансформація, відбудова і будівництво економічної, енергетичної та логістичної інфраструктури.

По-друге, створення державних цільових програм розвитку, які повинні бути спрямованими на фінансування виконання кожної із перелічених вище груп стратегічних цілей.

По-третє, створення окремого бюджетного цільового фонду відбудови України вже під час ведення бойових дій, акумуляцію коштів до якого доцільно розпочати негайно із міжнародної допомоги та внутрішніх джерел. Так, що ж стосується цілей економічної стратегії та бюджетної політики на період воєнного стану і повоєнної відбудови України, то розвиток промислових підприємств стане основою для створення нових робочих місць і поступової мінімізації імпортозалежності національної економіки. Більше того, основну роль у відбудові держави повинні відіграти вітчизняні підприємства, які виготовлятимуть левову частку необхідних будівельних матеріалів, машин, проєктів тощо. Акцентування бюджетної політики на розвитку переробної промисловості є однією із ключових умов мінімізації сировинної складової українського ВВП та експорту. Ціль вважатиметься

досягнутою, якщо за 2-3 роки частка переробної промисловості у структурі українського експорту досягне 50% (за підсумками 2021 р. така частка складала – 30%) [15]. Окрім цього, розвиток переробної промисловості шляхом збільшення і трансформації видатків на економічну діяльність дозволить збільшити доходи державного бюджету України за рахунок збільшення доходів від податку на прибуток та на доходи фізичних осіб.

Зважаючи на затягування війни та перспективи розвитку національного і світового безпекового сектору акцент бюджетної політики на фінансуванні ВПК також матиме позитивний вплив на розвиток національної економіки, адже випробувані боями українські військові розробки безумовно користуватимуться попитом на світовому ринку зброї.

Як показала блокада українських портів та руйнування енергетичного сектору, інфраструктура є основною умовою функціонування і розвитку економіки, а отже спрямування державних видатків на розвиток інфраструктури є доцільним як під час воєнного стану, так і під час повоєнної відбудови держави. Досягнення перелічених вище груп цілей можливо організувати в рамках державних цільових програм розвитку, при розробці яких потрібно використовувати комплексний підхід, що включатиме пряме фінансування у вигляді державних інвестицій, податкові пільги та державні закупівлі, тобто, так званий фіскальний пакет.

Зважаючи на те, що Україна веде війну з росією (хоча й неоголошену) Уряду доцільно переглянути всі вимоги щодо державного фінансування у вигляді субсидій, дотацій та субвенцій, які регулюються Світовою організацією торгів [16] та використати норми, що стосуються форс-мажорних обставин, тобто домогтися часткового призупинення дії режимів найбільшого сприяння, режимів національного сприяння та інших обмежень щодо участі держави у розвитку економіки.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день Уряд України запровадив пакет фіскальної підтримки малого і середнього бізнесу у вигляді грантів «Робота [17] на власну справу (до 250 тис грн), на сад (до 400 тис грн за

гектар), на теплицю (до 7 млн грн), на переробне підприємство (до 8 млн грн). Ці гранти, по суті, виконують роль невеликих державних інвестицій у промисловість. Однак, оцінюючи умови таких грантів та структуру отримувачів, зауважимо, що з одного боку, велика частка отримувачів грантів в розмірі до 250 грн складає підприємства торгів (які не створюють доданої вартості), а з іншого – 8 млн грн за існуючого курсу гривні до долара США (36,6 грн/дол) є недостатнім для організації переробного підприємства малого чи середнього бізнесу, адже за 2,1 млн дол можна придбати лише деяке обладнання для виробництва, а для капітальних інвестицій у будівництво виробничих потужностей підприємства, яке створило 50 і більше робочих місць такий грант є надто малим. Тому суми грантів на переробне підприємство повинні бути суттєво збільшеними, до 20-30 млн грн, при цьому потрібно переглянути й умови отримання гранту, а саме: встановити критерії результатів діяльності підприємства, за умови досягнення яких підприємство не повертатиме всю суму чи частину гранту (наприклад, експорт продукції на певну суму); встановити вимогу щодо використання 50% складників (комплектуючих) українських підприємств для виробництва своєї продукції; дотримання екологічних норм і стандартів виробництва тощо. В контексті бюджетного фінансування розвитку інфраструктури, на наш погляд, потрібна велика державна цільова програма будівництва залізниці з європейською шириною колії. Таку програму можна профінансувати частково з державного бюджету і частково з акумульованої фінансової допомоги країн партнерів.

Будівництво нової залізниці дасть змогу залучити велику кількість підрядників і простимулювати розвиток тих галузей економіки, які братимуть участь у будівництві, а з іншого – нова залізниця дозволить експортувати українську продукцію через порти Польщі та Німеччини, що безумовно призведе до збільшення обсягів міжнародної торгівлі України в умовах війни. До важливих інфраструктурних об'єктів, які необхідно розвивати в період війни, варто віднести також модульні електростанції біля

підприємств та установ критичної інфраструктури, міні нафтопереробні заводи, відновлення мережі радянських підземних об'єктів в західній частині країни з метою перенесення підприємств військово-промислового комплексу тощо. Для виконання окреслених вище цілей бюджетної політики та для фінансування розвитку інфраструктури необхідно акумулювати певний фінансовий ресурс, що в умовах війни та зниження доходів державного бюджету зробити досить важко. Однак, одним із таких джерел може і повинна стати міжнародна допомога, яка надається міжнародними фінансовими організаціями і урядам країн-партнерів. Для акумуляції частини такої допомоги доцільно створити цільовий бюджетний фонд відбудови України, з якого будуть виділятися кошти для співфінансування державних цільових програм розвитку економіки [4].

Таким чином, бюджетна політика України реалізується в складних умовах воєнного стану. На початкових етапах повномасштабної війни бюджетна політика була спрямована на оперативне послаблення податкового навантаження на бізнес з метою створення сприятливих умов для його діяльності під час воєнного стану. Однак, в цілому, бюджетна політика України не реалізується за чіткою економічною і бюджетною стратегією, що негативно позначається на обсягах фінансування і рівні виконання видатків на економічну діяльність. Такі тенденції підривають основи економічного розвитку держави та не сприяють створенню умов для пришвидшення перемоги над агресором. Разом з тим, в Україні все ще існують широкі можливості для удосконалення бюджетної політики з врахуванням необхідності фінансування переробної промисловості, військово-промислового комплексу та інфраструктури за рахунок залучення міжнародної фінансової допомоги і мінімізації фактів контрабанди товарів через митний кордон й недоотримання надходжень від сплати штрафів за порушення податкового законодавства. Перспективними напрямом дослідження в контексті розглянутої тематики може бути вивчення міжнародного досвіду реалізації бюджетної політики в умовах війни.

1.2. Податкова політика влади у 2022 р.: сподівання бізнесу на підтримку держави не виправдались

З початком повномасштабної війни Україна опинилася у складній ситуації: податкові надходження скоротились, і водночас виникла потреба в рази збільшити фінансування оборони. Також виросла кількість людей, яким потрібна державна підтримка – перш за все це внутрішньо переміщені особи та ті, хто втратив роботу. Водночас знизилася можливість українського уряду залучати кошти на зовнішньому та внутрішньому ринках. Допомога міжнародних фінансових організацій, ЄС, США та інших країн виросла в рази, але вона нерегулярна і недостатня. При цьому, оборону Україна може фінансувати лише за рахунок власних коштів – тобто сплачених податків. Саме тому після суттєвого зниження податків у березні та квітні 2022 року влітку уряд почав повертати деякі податки.

Механізм податкової політики можна охарактеризувати як самостійну, багатокомпонентну систему, що складається з різних елементів, таких як інструменти, принципи, закони, методи і засоби впливу на реалізацію податкової політики. Його основна мета полягає у впорядкуванні та коригуванні фіскальних процесів між державою, бізнесом і громадянами. Зважаючи на різнобічність цього явища, кожен елемент механізму виконує свою роль та виконує різні функції, їх вибір залежить від цілей та стратегій держави. Кожен тактичний крок, здійснюваний в рамках обраного політичного курсу, може мати різноманітні наслідки – від гальмування економічного розвитку до активного стимулювання підприємницької діяльності та підвищення рівня соціального добробуту. До основних механізмів забезпечення функціонування економічної системи можна віднести: механізм формування доходів бюджетів, механізм здійснення видатків бюджетів, механізм перерозподілу доходів і видатків між бюджетами, механізм збалансування бюджетів, механізм державного кредитування та механізм функціонування державних цільових

позабюджетних фондів [2, с. 75]. Функціонування вищезазначених механізмів є інструментом впливу на фінансові можливості суб'єктів господарювання та вирішальним для їх життєздатності, перспектив та стійкості, особливо в умовах війни. Крім того, успішне зміцнення бізнесу та підтримка його активності залежать від ефективної системи накопичення доходів та раціонального перерозподілу їх в різних економічних умовах, включаючи період воєнних конфліктів [20].

Перспективи реалізації податкової реформи «10-10-10» залишаються туманними – проти неї виступають частина представників влади та МВФ. Недосконалість податкової системи, високі ставки оподаткування та непрогнозованість політики стягування податків і до війни були одними з ключових перепон для розвитку бізнесу в Україні. В умовах війни, коли більшість компаній значно скоротили масштаби діяльності та мали проблеми з оборотним капіталом, держава спробувала стимулювати ділову активність, у тому числі через податки. Проте бізнес низько оцінив ефективність податкової політики держави за умов війни [21]. Про це свідчить нова хвиля опитування «Податковий індекс» за 2022 рік, яку Європейська Бізнес Асоціація провела разом з ЕУ в Україні. Учасники опитування погіршили інтегральне значення індексу до 2,97 балів з 5-ти можливих. Нагадаємо, у 2021 році показник індексу склав 3,01 балів, опинившись у нейтральній площині вперше за десятилітню історію дослідження [22] (рис. 1.3).

Рис. 1.3 -Податковий індекс – 2022 р.: реакція на виклики воєнного часу

Довідково: Індекс складається з чотирьох рівнозначних компонентів: якість податкового законодавства; обтяжливість/легкість адміністрування податків; фіскальний тиск; якість податкового обслуговування [22]

Найнижчу оцінку серед складників індексу отримав фактор адміністрування податків і підготовки податкової звітності – 2,74 балів з 5-ти можливих. Так, 41% респондентів оцінюють цю процедуру задовільно, тоді як 39% вважають її обтяжливою, серед яких 8% – дуже обтяжливою, і 20% вважають її легкою. Найбільше респонденти скаржаться на кількість часу, який вони витрачають на підготовку податкової звітності та сплату податків.

Якість податкового законодавства отримала дещо вищу загальну оцінку, ніж минулого року, яка склала 2,86 балів. Серед респондентів 40% оцінюють якість податкового законодавства задовільно, а 26% – позитивно. Однак дещо зросла кількість незадоволених респондентів – з 30% до поточних 34%.

Несуттєво зросла оцінка якості податкового обслуговування – до 3,04 балів. Загалом майже незмінним залишилось співвідношення респондентів із позитивним та негативним сприйняттям якості обслуговування податковими органами (позитивно – 35%, задовільно – 39%, 26% – незадовільно).

За відгуками 43% опитаних, з початку повномасштабного вторгнення їм було легко сконтактувати з податковою службою. Водночас 18% повідомили про труднощі в комунікації, а 40% оцінили її задовільно.

Хоча вкотре фактор оцінки фіскального тиску перебуває у нейтральній площині – 3,24 бали, цьогоріч респонденти повідомили про певне посилення фіскального тиску порівняно з минулим роком. Так, кількість респондентів, що не відчули жодних проявів тиску по відношенню до своєї компанії суттєво знизилась – лише 4% респондентів відзначили відсутність тиску (у 2021 році таких було 36%) [22]. Серед проявів фіскального тиску бізнес виділив необґрунтовані трактування податкового законодавства контролюючими органами, та необґрунтовані інформаційні запити та блокування податкових накладних. Задовільним чином були вирішені питання тільки 7% бізнесів, що звертались з запитами до податкових органів, ще у 75% питання були вирішені частково, а у 18% – не вирішені взагалі.

Бізнес, який наразі має обмежені можливості виконання податкових обов'язків через воєнні дії, потребує більше розуміння з боку податкових органів. На оцінки компаній суттєво вплинули блокування податкових накладних, необґрунтовані інформаційні запити та витребування документів. Формальний підхід податківців до розгляду скарг бізнесу призвів до необхідності звернення до суду значної кількості компаній. У такий складний час як зараз важливо забезпечити продовження роботи бізнесу, а отже потрібна більша гнучкість податкових органів, реальний погляд на умови воєнного часу, лібералізація податкового адміністрування та вимог до працюючого бізнесу.

Доволі стримано бізнес оцінив своєчасність, повноту та ефективність змін у податковому регулюванні відповідно до викликів воєнного часу. Так, 49% вважають зміни несвоєчасними, недостатніми та неефективними, і 33% вважають реагування на виклики воєнного часу задовільним. Тільки 18% вважають їх своєчасними, повними та дієвими. Серед пропозицій бізнесу

щодо змін у податковій та суміжних площинах для полегшення роботи компаній перераховано такі:

- уточнення правил, які недвозначно звільняли б від штрафів за порушення, допущені у період дії воєнного стану,
- спрощення реєстрації податкових накладних,
- зведення до мінімуму кількості запитів та перевірок,
- зменшення обмежень щодо використання власних валютних коштів,
- спрощення правил перетину кордону співробітниками працюючих бізнесів.

Першочергова задача бізнесу – це продовжувати, незважаючи на складні обставини, свою діяльність та забезпечувати створення надійного економічного тилу країни, яка бореться. Робочі місця, заробітні плати працівникам, чесна взаємодія з контрагентами, результативна діяльність та, як наслідок, сплачені податки – це приклади вагомого внеску бізнесу у перемогу. Бізнес очікує від представників державних органів максимального сприяння бізнесу у забезпеченні його роботи у цих надскладних умовах [22].

Нагадаємо, що вже на самому початку війни влада скасувала ПДВ та мита на всі імпортні товари, скасувала акцизи та знизила ПДВ для пального, дозволила ФОП I та II груп не платити єдиний податок, а всім малим підприємцям – не платити ЄСВ, а також дозволили навіть великим підприємствам сплачувати єдиний податок у вигляді 2% від обороту. Таким чином, спрощена система оподаткування зі сплатою 2% від обороту замінила податок на прибуток (18%) та ПДВ (20%). Пізніше, з 1 липня, пільги на імпорту скасували, повернувши ПДВ та мито. Частково скасували й податкові пільги для пального: акцизи повернули (хоча їх розмір знизили), але знижену ставку ПДВ залишили [21].

Зазначимо, що протягом майже всього минулого року бізнес мав проблеми з відшкодуванням ПДВ. У березні-липні (за винятком червня) воно фактично зупинилося. Загальна сума відшкодування ПДВ становила 2022 року 84,6 млрд грн. Наприкінці року додалася проблема масового блокування

податкових накладних. Лише наприкінці року уряд розширив ознаки безумовної реєстрації податкових накладних.

За даними Державної податкової служби, до листопада на 2%-й податок з обороту перейшли лише близько 51 тис. компаній, з яких переважна більшість – це ФОП. Дослідження ЄВА показало, що з 111 компаній-респондентів лише 4% (чотири компанії) перейшли на цей режим. Загалом через вказане податкове нововведення держбюджет недоотримав до 10 млрд грн. 49% опитаних ЄВА компаній вважають зміни у податковому регулюванні у 2022 році несвоєчасними, недостатніми та неефективними, тоді як лише 18% впевнені, що вони були повними та дієвими [21].

Таким чином, податкова політика держави у 2022 році була руйнівною, незважаючи на спроби окремих політиків запровадити позитивні рішення для бізнесу. Усе руйнувалося великою системною помилкою – держава шукала способи профінансуватися за рахунок бізнесу. Це призвело до того, що корупція в податковій системі залишилася, з бізнесу стягнули 160 млрд грн через переплати податку на прибуток, блокування податкових накладних та ін.

Хоч як дивно, війна стала каталізатором обговорення податкових новацій в Україні. У серпні минулого року було представлено проєкт програми «10-10-10», яка передбачає зниження до 10% ключових ставок податків – ПДВ (зараз – 20%), на доходи фізичних осіб (18%) та на прибуток підприємств (18%). Також реформа передбачає скасування ЄСВ та податкових пільг та встановлення військового збору на рівні 3% (замість 1,5%).

За оцінками Міністерства фінансів, реформа коштуватиме бюджету 774 млрд грн на рік. Водночас, за розрахунками авторів реформи, за найгіршого сценарію можливе недоотримання на першому та другому роках реформи \$4-5 млрд доходів держбюджету. Однак найімовірніший сценарій показує, що вже з першого року спостерігатиметься зростання доходів держбюджету. Для реалізації програми «10-10-10» потрібно отримати позитивну рецензію

наших міжнародних партнерів. Слід зазначити, що МВФ раніше виступав проти такого роду ініціатив, наголошуючи на збалансуванні бюджетних доходів. Саме тому переконати Фонд буде дуже важко, особливо в умовах війни. Можливо, що концепція та цифри у програмі можуть зазнати певних змін, щоб «сподобатися» МВФ, аж до посилення відповідальності бізнесу за ухилення від оподаткування та підвищення низки податків у рамках компенсації випадаючих доходів держбюджету.

Таким чином, Україна потребує зміни податкової системи, але очевидно, що в умовах війни та величезної залежності від міжнародних партнерів щось радикально змінити вкрай складно. Ключове відомство в українській владній вертикалі у податковому питанні – Міністерство фінансів – вкрай консервативно щодо поліпшень для бізнесу і дуже активно щодо збільшення податкового тиску. Відмова від низки податкових покращень 2022 року – тому свідчення. У таких умовах складно розраховувати на податкові покращення для бізнесу у 2023 році та появу у найближчій перспективі у держави системної політики підтримки бізнесу через податки.

1.3. Релокація бізнесу та індустріальні парки як передумови стабільної податково-бюджетної політики під час війни

За 2022 рік війни в Україні за урядовою програмою релокації в більш безпечні регіони країни було переміщено 800 підприємств, з яких 623 вже відновили роботу на новому місці.

Від початку війни 800 підприємств було релоковано з небезпечних регіонів за підтримки держави. На сьогодні 623 підприємства вже працюють на новому місці. Для ще 239 здійснюється пошук підходящої локації або способу транспортування. Понад 650 підприємств, які планували релокувати свої виробничі потужності, відмовилися від переміщення у зв'язку з

деокупацією територій, на яких вони розташовані. Окрім того, нині деякі підприємства повертаються на попередні місця роботи у зв'язку з покращенням там безпекової ситуації, зокрема, в Харківську, Чернігівську та Сумську області. 44 підприємства вже повернулися.

Найбільше підприємств релоковано до Львівської – 24%, Закарпатської – 14,5%, Чернівецької – 9,8%, Івано-Франківської – 8,3%, Хмельницької – 7,3% та Тернопільської (6,3%) областей. Уряд продовжує надавати підтримку підприємствам, які вирішили релокуватися, адже їх перевезення в безпечніші регіони – це збереження робочих місць, збереження динаміки сплати податків, збереження активності бізнесу, який є драйвером відбудови й сильним гравцем на економічному фронті [23].

На засіданні Кабінету Міністрів України 24 лютого 2023 року Уряд прийняв Стратегію розвитку індустріальних парків до 2030 року. Це рішення покликане пришвидшити перетворення індустріальних парків на драйвери економічного зростання для країни, сприяючи при цьому трансформації індустріальних парків на основі моделі еко-індустріального парку [24].

Модель еко-індустріального парку передбачає впровадження принципів сталого розвитку, підходів циркулярної економіки, ресурсоефективного та чистого виробництва, зменшення негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, підвищення ефективності використання ресурсів і відходів, зокрема шляхом створення замкнутих циклів їх використання та промислового симбіозу, використання енергії з відновлюваних джерел, покращення якості соціальної складової, як у межах парку, так і поза його межами, в тому числі в місцевому та регіональному масштабі, підвищення якості управління на рівні парку.

У Міністерстві економіки України зазначили, що станом на лютий 2023 року було обрано керуючі компанії у 40 із 61 індустріального парку, включених до Реєстру індустріальних (промислових) парків, а вісімнадцять індустріальних парків уже мають учасників та інших суб'єктів. Незначні

темпи розвитку індустріальних парків не дають можливості потенційним учасникам отримати доступ до якісних пропозицій щодо розміщення своїх виробничих потужностей [24, 25].

Стратегія розвитку індустріальних парків до 2030 року спрямована на збалансування економічного, соціального та екологічного вимірів для сталого розвитку національної економіки та включає комплекс заходів, які спрямовані, зокрема, на:

- удосконалення правової бази створення, функціонування та розвитку індустріальних парків, яка має також сприяти трансформації індустріальних парків за моделлю еко-індустріального парку;
- оптимізацію та розвиток мережі індустріальних парків з урахуванням пріоритетів, поточних та перспективних потреб бізнесу, територіальних громад і держави;
- посилення співпраці з відповідними міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями, національними та іноземними партнерами сфери забезпечення функціонування індустріальних парків та залучення інвестицій;
- сприяння формуванню та застосуванню практик управління індустріальними парками, що відповідають найкращим світовим підходам у цій сфері;
- забезпечення інституційного розвитку системи формування та реалізації державної політики щодо створення та діяльності індустріальних парків, заснованої на саморегулюванні.

07.09.2022 р. Уряд прийняв важливий підзаконний акт щодо індустріальних парків. Ідеться про порядок звільнення промислового обладнання від оподаткування ввізним митом та імпортом ПДВ. Це один зі стимулів, який надається учасникам індустріальних парків [26]. Прийнятий порядок встановлює алгоритм дій для учасників індустріальних парків та органів державної влади щодо ввезення та цільового використання обладнання, перелік якого визначений законом.

Так, Законопроекти №5688 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво» та №5689 «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво» пропонують :

- звільнити від сплати ПДВ імпорт нового обладнання для власного використання індустриальним парком для провадження діяльності в переробній промисловості чи науково-дослідній діяльності;
- звільнити резидентів індустриального парку від податку на прибуток протягом десяти років;
- надати право органам місцевого самоврядування встановлювати пільгові ставки податку на нерухомість та плати за землю [27, 28].

Перелік зареєстрованих індустриальних парків в Україні наведено в Довідці про індустриальні парки в Україні [29].

Індустриальні парки мають стати потужним драйвером економіки й рушійною силою розвитку української промисловості та її інклюзії в європейську систему. Для цього створено передумови з боку держави: окрім податкових стимулів, в проєкті бюджету на 2024 рік закладено 1 млрд гривень на програму підтримки індустриальних парків.

Висновки до розділу 1

У воєнні часи, бюджетна політика стає головним інструментом управління фінансовими ресурсами країни в контексті досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільності та загроз національній безпеці. Україна, як країна, яка піддалася неспровокованій військовій агресії росії, постає перед складними завданнями та викликами в сфері бюджетного планування, які вимагають ефективного стратегічного розподілу ресурсів на

різні пріоритетні сфери, зокрема національну оборону, соціальну підтримку та економічне відновлення.

Бюджетна політика України реалізується в складних умовах воєнного стану. На початкових етапах повномасштабної війни бюджетна політика була спрямована на оперативне послаблення податкового навантаження на бізнес з метою створення сприятливих умов для його діяльності під час воєнного стану. Однак, в цілому, бюджетна політика України не реалізується за чіткою економічною і бюджетною стратегією, що негативно позначається на обсягах фінансування і рівні виконання видатків на економічну діяльність. Такі тенденції підривають основи економічного розвитку держави та не сприяють створенню умов для пришвидшення перемоги над агресором. Разом з тим, в Україні все ще існують широкі можливості для удосконалення бюджетної політики з врахуванням необхідності фінансування переробної промисловості, військово-промислового комплексу та інфраструктури за рахунок залучення міжнародної фінансової допомоги і мінімізації фактів контрабанди товарів через митний кордон й недоотримання надходжень від сплати штрафів за порушення податкового законодавства. Перспективними напрямом дослідження в контексті розглянутої тематики може бути вивчення міжнародного досвіду реалізації бюджетної політики в умовах війни.

Механізм податкової політики можна охарактеризувати як самостійну, багатокомпонентну систему, що складається з різних елементів, таких як інструменти, принципи, закони, методи і засоби впливу на реалізацію податкової політики. Його основна мета полягає у впорядкуванні та коригуванні фіскальних процесів між державою, бізнесом і громадянами. Зважаючи на різнобічність цього явища, кожен елемент механізму виконує свою роль та виконує різні функції, їх вибір залежить від цілей та стратегій держави.

В умовах війни, коли більшість компаній значно скоротили масштаби діяльності та мали проблеми з оборотним капіталом, держава спробувала стимулювати ділову активність, у тому числі через податки. Проте бізнес

низько оцінив ефективність податкової політики держави за умов війни. Про це свідчить нова хвиля опитування «Податковий індекс» за 2022 рік, яку Європейська Бізнес Асоціація провела разом з ЕУ в Україні. Учасники опитування погіршили інтегральне значення індексу до 2,97 балів з 5-ти можливих.

Доволі стримано бізнес оцінив своєчасність, повноту та ефективність змін у податковому регулюванні відповідно до викликів воєнного часу. Так, 49% вважають зміни несвоєчасними, недостатніми та неефективними, і 33% вважають реагування на виклики воєнного часу задовільним. Тільки 18% вважають їх своєчасними, повними та дієвими. Серед пропозицій бізнесу щодо змін у податковій та суміжних площинах для полегшення роботи компаній перераховано такі:

- уточнення правил, які недвозначно звільняли б від штрафів за порушення, допущені у період дії воєнного стану,
- спрощення реєстрації податкових накладних,
- зведення до мінімуму кількості запитів та перевірок,
- зменшення обмежень щодо використання власних валютних коштів,
- спрощення правил перетину кордону співробітниками працюючих бізнесів.

Україна потребує зміни податкової системи, але очевидно, що в умовах війни та величезної залежності від міжнародних партнерів щось радикально змінити вкрай складно. Ключове відомство в українській владній вертикалі у податковому питанні – Міністерство фінансів – вкрай консервативно щодо поліпшень для бізнесу і дуже активно щодо збільшення податкового тиску. Відмова від низки податкових покращень 2022 року – тому свідчення. У таких умовах складно розраховувати на податкові покращення для бізнесу у 2023 році та появу у найближчій перспективі у держави системної політики підтримки бізнесу через податки.

Механізмами підтримки бізнесу під час війни є допомога держави в релокації бізнесу та підтримка Індустріальних парків.

Стратегія розвитку індустріальних парків до 2030 року спрямована на збалансування економічного, соціального та екологічного вимірів для сталого розвитку національної економіки та включає комплекс заходів, які спрямовані, зокрема, на:

- удосконалення правової бази створення, функціонування та розвитку індустріальних парків, яка має також сприяти трансформації індустріальних парків за моделлю еко-індустріального парку;
- оптимізацію та розвиток мережі індустріальних парків з урахуванням пріоритетів, поточних та перспективних потреб бізнесу, територіальних громад і держави;
- посилення співпраці з відповідними міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями, національними та іноземними партнерами сфері забезпечення функціонування індустріальних парків та залучення інвестицій;
- сприяння формуванню та застосуванню практик управління індустріальними парками, що відповідають найкращим світовим підходам у цій сфері;
- забезпечення інституційного розвитку системи формування та реалізації державної політики щодо створення та діяльності індустріальних парків, заснованої на саморегулюванні.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1. Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні: бюджетна політика станом на листопад 2023 р.

Протягом дії воєнного стану Національний банк України продовжує реалізацію заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектору.

В Україні спостерігається подальше уповільнення темпів інфляції. У травні 2023 р. споживча інфляція в річному вимірі (р/р) і далі уповільнювалася – до 15,3 % з 17,9 % у квітні. Інфляцію стримувало зміцнення гривні на готівковому валютному ринку та поліпшення інфляційних очікувань. Зокрема, подорожчання продуктів харчування уповільнилося з 21,7 % р/р до 19,7 % р/р, що пояснюється зниженням темпів зростання витрат на сировину та пальне, відновленням виробничих та логістичних ланцюгів на тлі стабільної ситуації в енергетиці. Уповільнилося також зростання цін на хліб і хлібопродукти (з 12,7 % р/р до 8,0 % р/р). Зниження світових цін через невизначеність, пов'язану з обмеженням транзиту продовольства через сусідні країни ЄС, зумовило уповільнення зростання цін на молочні продукти, натомість ціни на соняшникову олію знизились на 0,5 % р/р. Водночас вищими темпами дорожчали овочі (28,1 % р/р) через міжсезоння постачань ранніх сортів і внаслідок вичерпання запасів минулого року. Поліпшення курсових очікувань на тлі зміцнення готівкового курсу гривні сприяло зниженню темпів зростання цін на імпорتنі продукти, зокрема на фрукти (з 24,4 % р/р до 21,2 % р/р), рибу (з 28,8 % р/р до 22,3 % р/р). Зростання цін на транспортні послуги також суттєво пригальмувало (з 21,1 % р/р до 14,0 % р/р) завдяки зниженню цін на пальне та мастила (-1,4 %

p/p), що відбулося внаслідок накопичення значних запасів на тлі відносно низьких світових цін на нафту [19].

Рада з фінансової стабільності (далі – РФС) України на черговому засіданні 04 травня 2023 р. погодила концепцію нової Стратегії розвитку фінансового сектору, розроблення якої передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом (МВФ) [30]. Передбачені в Стратегії заходи за горизонтом планування орієнтуються на два напрями: швидкі дії для стабілізації й мінімізації негативних наслідків війни та розвиток, який передбачає зміни фінансового сектору для закладання підвалин повоєнного відновлення і розбудови нової економіки. Головні цілі оновленої Стратегії – забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності, орієнтація фінансової системи на відновлення країни, сучасні фінансові послуги, ефективне регулювання фінансового сектору. Серед основних елементів Стратегії – оцінка стійкості банків. За її результатами буде визначено напрями безпечного згортання надзвичайних заходів, запроваджених в Україні в перші місяці повномасштабного вторгнення, та пріоритети врегулювання непрацюючих кредитів.

Основним припущенням прогнозу є збереження високих безпекових ризиків до початку 2024 року. Триваліший термін воєнних дій та їх вища інтенсивність можуть мати суттєвий негативний вплив на економічну активність, призвести до погіршення інфляційних і курсових очікувань. Ключові ризики прогнозу:

- виникнення додаткових бюджетних потреб і значних квазіфіскальних дефіцитів в енергетичній сфері;
- ускладнення чи припинення роботи «зернового коридору», а також загострення проблем, пов'язаних з обмеженнями імпорту українського продовольства окремими європейськими країнами;
- подальші руйнування агресором енергетичної інфраструктури, що може призвести до поновлення суттєвого дефіциту електроенергії, що

обмежуватиме економічну активність та експорт і призведе до підвищення попиту на імпортне обладнання та енергоресурси, а отже, й на іноземну валюту;

- повільніше, ніж очікується, зниження світової інфляції [2].

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України впродовж 2023 р. триває робота щодо формування нормативної бази для виконання Державного бюджету України, ужито заходів щодо підтримки сфери безпеки і оборони, населення та бізнесу.

Міністерство фінансів України поінформувало [31] про стан виконання Державного бюджету України за п'ять місяців 2023 р. За оперативною інформацією, за цей період до державного бюджету надійшло 1060,9 млрд грн (у т. ч. до загального фонду – 735,7 млрд грн). Касові видатки державного бюджету становили 1407,9 млрд грн (у т. ч. загального фонду – 1142,9 млрд грн, або 95 % від розпису звітнього періоду). *Для порівняння:* у січні – травні 2022 р. доходи державного бюджету становили 520,0 млрд грн, а видатки – 784,2 млрд грн.

Тим часом державний бюджет за п'ять місяців 2023 р. виконано з дефіцитом сумою 341,2 млрд грн (дефіцит загального фонду державного бюджету становить 401,9 млрд грн при запланованому дефіциті за цей період сумою 713,9 млрд грн).

Унормовано деякі питання щодо ефективного та раціонального використання державних коштів, що пов'язані з підготовкою проєктів нових державних цільових програм або внесенням змін до затверджених цільових програм, які потребують додаткового фінансування з державного бюджету. Змінами, внесеними Постановою КМУ від 12 травня 2023 р. № 478 до постанови Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710 «Про ефективне використання державних коштів» [32], починаючи з другого бюджетного періоду після скасування воєнного стану в Україні дозволено, як виняток, передбачати фінансування з державного бюджету: Державної цільової економічної програми підтримки термомодернізації будівель

до 2030 р.; Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств – виробників теплової енергії, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 р.; Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 р. Водночас дозволено фінансування цих державних цільових економічних програм з інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі коштом заарештованих активів рф. Це дасть можливість забезпечити з небюджетних джерел фінансування важливих для держави програм, пов'язаних з термомодернізацією будівель, енергомодернізацією суб'єктів господарювання державної та комунальної форми власності.

Триває й далі робота щодо забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів, зокрема:

1) затверджено розподіл обсягу додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією рф, за I квартал 2023 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 травня 2023 р. № 408-р). Загальний обсяг коштів, що був розподілений між місцевими бюджетами, становить 3087,1 млн грн. Кошти спрямовують до обласних бюджетів Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей та 516 бюджетів територіальних громад – для ефективного здійснення місцевими органами влади своїх повноважень та забезпечення першочергових потреб на місцевому рівні. Загалом Державним бюджетом України на 2023 рік передбачено додаткову дотацію сумою 24 млрд грн. Її розподіляють щоквартально між місцевими бюджетами з урахуванням фактичних надходжень до місцевих бюджетів податку на доходи фізичних осіб. Перший етап розподілу додаткової дотації у 10,2 млрд грн затверджено

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 березня 2023 р. № 209-р [33];

2) здійснено розподіл субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для деяких категорій осіб, зокрема розподілено:

- субвенцію на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для сімей учасників бойових дій на території інших держав, для осіб з інвалідністю I–II групи з-поміж учасників бойових дій на території інших держав сумою 485,7 млн грн – між 21 обласним бюджетом та бюджетом м. Києва; сумою 1699,06 млн грн – між 22 обласними бюджетами та бюджетом м. Києва;
- субвенцію на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для сімей осіб, які загинули або померли внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності, для осіб з інвалідністю I–II групи, одержаною під час участі в Революції Гідності, сумою 4,49 млн грн – між обласними бюджетами Закарпатської та Івано-Франківської областей;
- субвенцію на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України й брали безпосередню участь в АТО й визнані особами з інвалідністю внаслідок війни III групи, сумою 2003,49 млн грн – між 22 обласними бюджетами та бюджетом м. Києва;

3) проведено розподіл резерву освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам у 2023 р. Кошти резерву освітньої субвенції сумою 17,68 млн грн розподілено між п'ятьма територіальними громадами, що дасть можливість погасити заборгованість з виплати заробітної плати, яка

виникла у 2022 р. (розпорядження КМУ від 16 травня 2023 р. № 432-р та від 26 травня 2023 р. № 472-р).

Триває робота щодо забезпечення фінансової підтримки відновлення певних категорій нерухомого майна, пошкодженого внаслідок збройної агресії РФ проти України, коштами з фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2023 р. № 493 Мінвідновлення виділило кошти сумою 4433,35 млн грн на нову бюджетну програму для надання компенсації для відновлення певних категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією росії, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення». Допомогу виділено з фонду ліквідації наслідків збройної агресії завдяки коштам, які перераховує Національний банк України (пункт 9 статті 11 Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік») [34]. З 10 травня 2023 р. стартувала програма «Відновлення», у межах якої всі громадяни України, чиє житло отримало незначні пошкодження внаслідок збройної агресії РФ і яке ще не було відремонтовано, зможуть скористатися послугою для отримання державної допомоги для відновлення свого помешкання. Нині подано понад 12,5 тис. таких заяв. З них 56 % – це квартири, а 44 % – приватні будинки. Водночас у фонді ліквідації наслідків збройної агресії наразі вже акумульовано 62 млрд грн [35, 36].

Оптимізовано порядок здійснення видатків з державного бюджету в умовах воєнного стану. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 523 внесено зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 р. № 590. Згідно з цими змінами, у пріоритетному порядку органи Казначейства проводитимуть платежі для здійснення видатків військових адміністрацій, які переміщено з територій окупованих і на яких ведуться

бойові дії, та військових адміністрацій деокупованих територій. Розширено також перелік видатків другої черги, зокрема щодо оплати медичних оглядів підопічних та працівників інтернатних установ, закладів системи соціального захисту населення, внутрішньо переміщених осіб, деяких видів видатків Бюро економічної безпеки та Державного бюро розслідувань, придбання книг та періодичних видань для поповнення фондів бібліотек, здійснення платежів на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України тощо [37].

Окрім того, встановлено, що черговість не застосовують під час здійснення платежів за витратами для фінансового забезпечення певних заходів (як-от: з відсічі збройної агресії проти України та ліквідації її наслідків; національної безпеки та оборони; відновлення, підтримки й розвитку України; надання гуманітарної допомоги) – у разі, якщо це забезпечено коштами, отриманими на рахунки (державних органів, що є головними розпорядниками коштів державного бюджету), відкриті в Національному банку з метою залучити добровільні внески від фізичних та юридичних осіб приватного та/або публічного права. Такі зміни дадуть змогу оптимізувати здійснення важливих для економіки держави бюджетних видатків та мінімізувати виникнення бюджетної заборгованості.

Коштом резервного фонду забезпечено підтримку певних заходів щодо: відшкодування витрат закладам, де розміщувалися внутрішньо переміщені особи; підтримки сімей загиблих військовослужбовців та ін. Зокрема, у травні 2023 р. *ухвалено рішення виділити:*

- 296,7 млн грн Головному управлінню розвідки Міністерства оборони України для надання одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців (розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 травня 2023 р. № 400-р) [38];

- 58,4 млн грн МЗС для виготовлення персоналізованих бланків паспортів громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, оформлення яких здійснюють закордонні дипломатичні

установи України (постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 503) [39];

– 219,76 млн грн державним та місцевим органам влади для покриття витрат за вересень – грудень 2022 р. об'єктів державної, комунальної та приватної власності, у будівлях (приміщеннях) яких в умовах воєнного стану на безоплатній основі розміщувалися внутрішньо переміщені особи, у т. ч.: 6,7 млн грн – центральним органам виконавчої влади для надання компенсації підприємствам, установам і закладам (далі – заклади) державної форми власності, які належать до сфери їх управління; 23,13 млн грн – МОН для надання компенсації державним закладам, які належать до сфери його управління; 184,3 млн грн – Мінвідновлення для надання додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію комунальним закладам, державним закладам освіти, які передано на фінансування з місцевих бюджетів, та закладам спільної власності територіальних громад області та району, що перебувають в управлінні обласних та районних рад; 5,62 млн грн – обласним державним адміністраціям (відповідним військовим адміністраціям) для надання компенсації приватним закладам (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2023 р. № 427-р).

Сьогодні триває робота щодо забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів з серпня по листопад 2023 р.; триває робота з урегулювання питань стосовно використання коштів, що надходять як добровільні внески (благодійні пожертви) від фізичних і юридичних осіб приватного права та/або публічного права на рахунки міністерств, відкритих у Національному банку, і є джерелом формування спеціального фонду державного бюджету; триває робота щодо забезпечення фінансової підтримки відновлення за рахунок коштів з фонду ліквідації наслідків збройної агресії тощо [41].

Тим часом Державний бюджет України за дев'ять місяців 2023 р. виконано з дефіцитом у 801,6 млрд грн (дефіцит загального фонду бюджету –

835,4 млрд грн при запланованому дефіциті за цей період у сумі 1384,7 млрд грн) (рис. 2.1).

Триває робота щодо посилення прозорості в бюджетному процесі, зокрема в частині оприлюднення бюджетних запитів на 2024–2026 рр. [41]. Продовжено роботу щодо забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів.

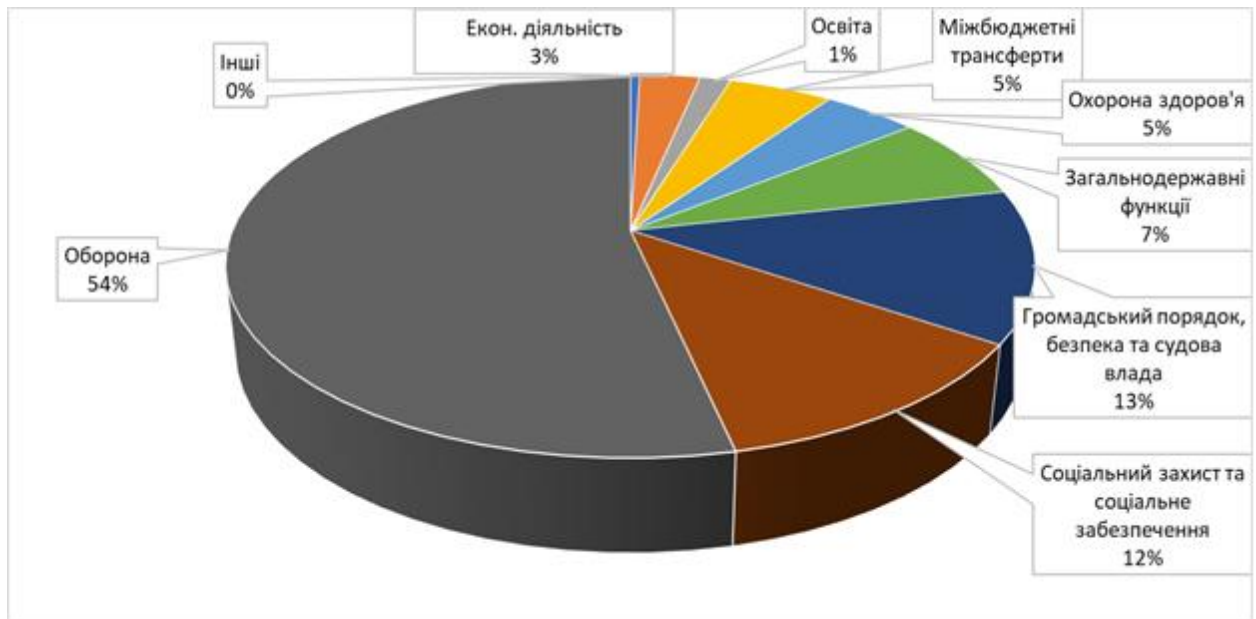

Рисунок 2.1 - Видатки Державного бюджету України за функціональною класифікацією видатків за підсумками 9 місяців 2023 р.

2.2. Податкова політика держави у 2023 р. як інструмент підтримки фінансової стійкості

З об'єктивних причин податкові надходження державного бюджету, з одного боку, зумовлені скороченням/припиненням економічної активності суб'єктів господарювання в Україні суттєвим чином скоротились, а видатки на ведення війни в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, з іншого боку, значно зросли. Це означає дефіцит коштів, який потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел та в якій спосіб це можна робити – надскладне і непросте запитання.

Платники податків підтримують економіку України сумлінною сплатою податків до бюджету. За оперативними даними, у січні – травні 2023 р. надходження (сальдо) до зведеного бюджету за платежами, що контролює Державна податкова служба України (ДПС), становили 479,7 млрд грн. До державного бюджету надійшло 303,1 млрд грн, до місцевих бюджетів – 176,6 млрд грн. Відшкодовано на рахунки платників – 61,7 млрд грн ПДВ (рис. 2.2).

У розрізі основних платежів у січні – травні 2023 р. приріст порівняно з відповідним періодом минулого року становив: з акцизного податку з вироблених та ввезених товарів (продукції) – у 1,7 раза (+17,4 млрд грн); податку та збору на доходи фізичних осіб – 24 % (+12,6 млрд грн); податку на прибуток підприємств – 6,6 % (+4,1 млрд грн). Надходження за платежами, які контролює Державна митна служба України (Держмитслужба), у травні 2023 р. становили 34,3 млрд грн, що на 0,2 % (+0,1 млрд грн) більше запланованого показника (34,2 млрд грн) [19]. Завдяки добросовісності платників податків держава стабільно отримує кошти для забезпечення Збройних Сил України та соціальних виплат.

Рисунок 2.2 - Динаміка бюджетного відшкодування ПДВ у період 2020 – 2023 рр. [19]

Верховна Рада України ухвалила зміни до законодавства щодо відновлення довоєнного стану системи оподаткування. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» № 3219-IX проголосовано та прийнято 30.06.2023 р. Закон зупиняє дію низки пільгових норм, запроваджених на період до припинення або скасування воєнного стану на території України. Міністерство фінансів очікує, що ухвалення законопроекту сприятиме збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів у 2023 р. на суму близько 10 млрд грн.

Подолано правову колізію щодо надання податкових пільг платникам з постраждалих територій. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11 квітня 2023 р. № 3050-IX набув чинності 06 травня 2023 р. Закон змінює механізм визначення Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ. У зв'язку з цим Перелік територій, затверджений наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 грудня 2022 р. № 309 (зі змінами), уже може застосовуватися при визначенні особливостей справляння податків і зборів на відповідних територіях. Упродовж травня поточного року ДПС на сайті також надала відповідні окремі роз'яснення для платників екологічного податку, платників податку на нерухоме майно та платників податку на землю з постраждалих територій. Таким чином, подолання правової колізії дозволить платникам з постраждалих територій скористатися належними їм податковими пільгами та принаймні частково відновити фінансову стійкість.

ДПС повідомила результати імплементації кроків BEPS та GAAR (від англ. *Base erosion and Profit Shifting* – міжнародний проєкт Організації

економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країн G20 з розробки заходів протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування; від англ. General Anti-Avoidance Rules – загальні правила боротьби з ухиленням від оподаткування). ДПС сконцентрувала в єдиному напрямі контроль над трансфертним ціноутворенням, виплатою пасивних доходів, діяльністю нерезидентів та контрольованих іноземних компаній. Усі вони спрямовані на протидію агресивним схемам міжнародного податкового планування, що використовуються суб'єктами господарювання з метою розмивання бази оподаткування та виведення коштів за кордон. У даному напрямі ДПС досягла значних результатів (рис. 2.3) і продовжує працювати над впровадженням міжнародних інноваційних та ефективних рішень, які удосконалюють систему оподаткування України.

ДПС підбила підсумки Деклараційної кампанії – 2023. Так, з 01 січня до 01 травня 2023 р. тривала кампанія декларування громадянами доходів, отриманих у 2022 р. Подання податкової декларації про майновий стан і доходи передбачено Конституцією України та розділом IV Податкового кодексу України.

Рисунок 2.3 - Результати Державної податкової служби України в імплементації кроків BEPS та GAAR [19]

Для спрощення процедури декларування доходів для громадян ДПС у березні поточного року запровадила новий сервіс – передзаповнення декларації про майновий стан і доходи, який доступний в «Електронному кабінеті». За підсумками кампанії декларування доходів громадян у 2023 р. подано 169,9 тис. декларацій про майновий стан і доходи. Сума задекларованого доходу склала 114,4 млрд грн, приріст до факту минулого року – 16,2 млрд грн, або 116,5 %. Податкові зобов'язання до сплати в бюджет з податку на доходи фізичних осіб громадянами визначено в сумі 2,7 млрд грн, з військового збору задекларовані податкові зобов'язання становлять 0,5 млрд грн.

З 01 жовтня 2023 р. відновлено штрафні санкції за порушення порядку застосування касових апаратів. У зв'язку із ухваленням Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 30 червня 2023 р. № 3219-IX, повернуто відповідальність за порушення порядку здійснення розрахунків за товари (послуги) [41, 42].

Починаючи з 01 жовтня 2023 р., суб'єкти господарювання не нестимуть відповідальності за порушення, вчинені ними під час продажу товарів, наданні послуг на територіях:

- тимчасово окупованих російською федерацією – по дату завершення тимчасової окупації;
- активних бойових дій – по дату завершення активних бойових дій;
- можливих бойових дій – по дату припинення можливих бойових дій.

Винятком є відповідальність за порушення порядку проведення розрахункових операцій під час продажу підакцизних товарів.

Також Закон № 3219-IX суттєво зменшує розміри штрафних (фінансових) санкцій для фізичних осіб-підприємців, які є платниками єдиного податку, із 100–150 % до 25–50 % вартості проданих із порушенням товарів (робіт, послуг), відповідно. Як повідомила ДПС, станом на 01 жовтня 2023 р., 135,2 тис. суб'єктів господарювання зареєстрували реєстратори

розрахункових операцій (РРО) та 306,7 тис. суб'єктів господарювання зареєстрували програмні реєстратори розрахункових операцій (ПРРО). Загалом в Україні зареєстровано 951,4 тис. РРО/ПРРО, з яких: 289,6 тис. РРО та 661,8 тис. ПРРО [41, 42].

ДПС запустила мобільний додаток «Моя податкова» від податкової. З 23 вересня 2023 р. мобільний застосунок «Моя податкова» від ДПС доступний користувачам. Застосунок можна завантажити на телефони як на платформі Android, так й iOS.

Частина сервісів застосунку доступна без ідентифікації: перевірка чека, пошук акцизної марки, дані з реєстру платників ПДВ, єдиного податку. Інші сервіси доступні після ідентифікації будь-яким файловим КЕП (кваліфікованим електронним підписом) або хмарним КЕП – «ДіяПідпис», SmartID від «Приватбанку» та інші. Мобільний застосунок доповнюватиметься новими можливостями відповідно до потреб платників податків. З метою вдосконалення роботи та сервісів мобільного застосунку, ДПС запрошує користувачів активно брати участь у тестуванні. Станом на 11 жовтня 2023 р., застосунком вже скористалися понад 28 тис. платників податків.

Мобільний додаток «Моя податкова» покликаний стати простим і зручним інструментом для отримання електронних сервісів податкової служби для громадян, а також сплати податків з використанням платіжних систем. Таким чином, відбулося посилення касової дисципліни із пом'якшеними умовами для малого бізнесу та бізнесу на постраждалих територіях. Виконання вимог законодавства, напряду чи опосередковано пов'язаного із поповненням державного та місцевих бюджетів, є обов'язком кожного громадянина нашої держави, особливо під час воєнної агресії російської федерації проти України [41].

Міністерство фінансів України активно співпрацює з міжнародними партнерами для залучення необхідного фінансування на 2024 р.

Пріоритетним для України є залучення фінансування від МФО для реалізації інвестиційних проєктів, що сприятиме стабілізації економічної активності в довгостроковій перспективі. ЄБРР є ключовим партнером, який мобілізує фінансування для підтримки ліквідності та забезпечення стабільної роботи суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що є критично важливим для держави та громадян в умовах воєнного стану [41].

2.3. Державний борг України: ризики та реструктуризація

Державний борг – сукупні боргові зобов'язання держави перед усіма кредиторами (юридичними та фізичними особами, іноземними державами, міжнародними організаціями, тощо). Державний борг складається із заборгованості центрального уряду, регіональних та місцевих органів влади, а також боргів усіх корпорацій з державною участю, пропорційно частці держави в їх капіталі [43].

В останні дні вересня 2023 р. Міністерство фінансів України оприлюднило інформацію щодо обсягу державного та гарантованого державою боргу на 31 серпня 2023 р. Відзначено, що державний та гарантований державою борг України становив 4 897,56 млрд грн або 133,93 млрд дол. США, у тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 3 353,48 млрд грн (68,47 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 91,70 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 544,08 млрд грн (31,53 %), або 42,22 млрд дол. США [41].

Протягом серпня 2023 р. сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилась у гривневому еквіваленті на 36,96 млрд грн, а в доларовому еквіваленті – на 1,01 млрд дол. США. Водночас позитивним трендом є те, що з початку року: вартість державного та гарантованого державою боргу скоротилася на 0,71 відсоткового пункту – до 6,97 %;

середній термін до погашення державного та гарантованого боргу України збільшився на майже 11 місяців – до 9,35 року (рис. 2.4).

У розрізі кредиторів України левову частку державного та гарантованого боргу становлять позики, одержані від міжнародних фінансових організацій (МФО) та урядів іноземних держав (45,23 %), далі йдуть запозичення на внутрішньому ринку через продаж державних цінних паперів (30,21 %), заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку (18,1 %) та інші кредитори (6,46 %).

Рисунок 2.4 - Зміни обсягу, середньої вартості та середнього терміну до погашення державного і гарантованого боргу України на 31 серпня 2023 р.

У розрізі валютної структури державного та гарантованого боргу 1 293,91 млрд грн (26,42 %) були в доларах США, 1 428,58 млрд грн (29,17 %) – у євро, 1 407,98 млрд грн (28,75 %) – у гривні, 767,09 млрд грн (15,67 %) – в інших валютах, зокрема в спеціальних правах запозичень (СПЗ), фунтах стерлінгів, канадських доларах та японських єнах.

Військові облігації – важливий інструмент фінансування Збройних Сил України. З початку повномасштабного вторгнення рф в Україну громадяни та представники бізнесу збільшили обсяг куплених ОВДП на 62,1 млрд грн.

Фізичні особи на 20 вересня 2023 р. збільшили обсяг портфеля ОВДП на 22,2 млрд грн – до 47,7 млрд грн. Юридичні особи збільшили обсяг куплених облігацій на 39,9 млрд грн – до 120,5 млрд грн.

Тим часом територіальні громади збільшили обсяг куплених військових ОВДП на 2,2 млрд грн – до 2,3 млрд грн, що дорівнює 1,14 % від обсягу невикористаних залишків місцевих бюджетів на рахунках. З початку 2023 р. ці залишки збільшилися на 86,4 млрд грн і на 1 вересня становлять 201,8 млрд грн [41].

Частина цих невикористаних залишків формується саме завдяки надходженням ПДФО із зарплат військових, якого цього року до місцевих бюджетів уже надійшло 67,9 млрд грн. Уряд у травні 2023 р. ухвалив Постанову № 523, якою мав намір залучити місцеві органи влади акумулювати частину невикористаних залишків у військових облігаціях.

Тепер громади можуть розміщувати кошти на строкових депозитах тільки в разі придбання державних цінних паперів на суму 50 % загального обсягу коштів на депозитах. Проте місцеві органи влади знизили обсяг придбаних облігацій з 3,7 до 2,3 млрд грн за останні місяці, попри очікування щодо збільшення їхньої участі у фінансуванні видатків державного бюджету [41].

Відтепер також іноземні інвестори – фізичні особи можуть онлайн купувати українські ОВДП. Це стало можливим завдяки спільним зусиллям Мінфіну України, НКЦПФР, НБУ та фінансової групи ICU, яка реалізує доступ до облігацій на своїй онлайнній платформі «ICU Trade» [41]. Наразі нерезиденти можуть пройти віддалену реєстрацію у брокера та купувати й продавати облігації внутрішньої державної позики так само, як зараз це роблять громадяни України. Можливість купувати ОВДП «онлайн» мають громадяни країн ЄС, Великобританії, США, Канади, Ізраїлю, Австралії, Японії та інших, окрім резидентів РФ та Білорусі. Реєстрація інвесторів з деяких країн може потребувати більше часу через різницю в правовому полі різних країн та особливості роботи їхніх мобільних операторів.

У вересні 2023 р. Міністерство фінансів України залучило майже 3 млрд дол. США грантів та пільгового фінансування від міжнародних партнерів. Грантові кошти, які надають на безповоротних умовах, сягнули понад 40 % із загального обсягу фінансової допомоги [41]. Серед донорів у вересні 2023 р.:

– Європейський Союз – 1,6 млрд дол. США (пільгове фінансування). Кошти від ЄС – це восьмий транш у рамках масштабної макрофінансової допомоги (МФД) на 2023 р. Загальний обсяг фінансування за програмою МФД сягає 18 млрд євро, із яких Україна отримала вже 13,5 млрд євро. Макрофінансову допомогу надають на безпрецедентно пільгових умовах для України. Термін погашення кредиту становить 35 років. Водночас відсотки та інші платежі за обслуговування боргу замість України компенсуватимуть країни ЄС. Наступні три транші в рамках масштабної програми МФД, з урахуванням рівня виконання Україною погоджених сторонами умов структурної політики, очікують до кінця 2023 р. Нагадаємо, що загальний плановий обсяг фінансування за поточною програмою МФД становить 18 млрд євро;

– Сполучені Штати Америки – 1,25 млрд дол. США (грант);

– Світовий банк під гарантію Великої Британії – 100 млн дол. США (пільгове фінансування) [41].

Грант від США та пільговий кредит під гарантію Великобританії – частини п'ятого додаткового фінансування в межах проєкту Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» («PEACE in Ukraine»). Строк погашення кредиту під гарантію Великої Британії – 19 років з п'ятирічним пільговим періодом. 2023 р. Україна отримала вже 9,8 млрд дол. США грантового фінансування від Сполучених Штатів та 600 млн дол. США від Світового банку під гарантію Великої Британії.

Залучену міжнародну допомогу спрямовуватимуть на фінансування пріоритетних видатків держбюджету, зокрема на забезпечення соціального

захисту населення, оплату праці працівників секторів освіти та охорони здоров'я, гуманітарні потреби.

Співпраця з МВФ – пріоритет для Уряду України. Серед ключових напрямів реформ, які визначено у співпраці з МВФ у межах програми EFF: зміцнення макрофінансової стабільності; структурна фіскальна політика; фіскальна прозорість; посилення управління державними інвестиціями; дерегуляція економічної діяльності та поліпшення бізнес-клімату; посилення боротьби з корупцією; реформа енергетичного сектору. Україна вже виконала низку структурних маяків, передбачених програмою EFF. Ухвалено зміни до державного бюджету 2023 р., які відповідають потребам України; підготовлено проєкт законодавчої ініціативи щодо вдосконалення Бюджетного кодексу; завершено перший підготовчий етап для розпрацювання Національної стратегії доходів та інше [41].

На початку жовтня Міжнародний валютний фонд (МВФ) оприлюднив прогноз щодо розміру державного боргу України. Там очікують, що зобов'язання українського уряду до 2025 року перевищать 100% від ВВП, хоча ще два роки тому його розмір становив менше 50% обсягу економіки.

Прогноз МВФ виглядає оптимістично порівняно з оцінками Кабміну річної давнини. Тоді влада очікувала, що позначку 100% ВВП державний борг перетне за підсумками 2023 року. Уникнути цього вдалося завдяки тому, що значну частину від необхідних 33,8 млрд дол уряд залучив у формі грантів. На початку вересня розмір державного та гарантованого державою боргу України становив 133,9 млрд дол. Хоча у відсотках до ВВП за останні півтора року він зріс із 49% до 88%, проте це відбулося більшою мірою через падіння економіки, а не через збільшення суми боргу, яка за цей час зросла на 30 млрд дол.

Більша частина боргу держави не становить загрози. Майже третина – це облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), більшість яких перебувають у власності НБУ. Ці цінні папери уряд продає банкам, страховим компаніям, недержавним пенсійним фондам та всім охочим

інвестувати в державу. Завдяки тісній співпраці з НБУ банки зацікавлені вкладати кошти в ОВДП, адже можуть тримати в них частину своїх резервів. Через це попит на облігації стабільний і уряду вдається покривати виплати за цим боргом новими позиками (рис. 2.5) [44].

Найбільша частка держборгу – це заборгованість за позиками від міжнародних організацій та урядів (46%). Ця частина боргу зросла найбільше після початку великої війни, але теж не загрожує стійкості державних фінансів. Такі позики видаються під низький відсоток і з відстрочкою дати початку погашення боргу.

Міжнародні організації та уряди інших країн погодилися на призупинення виплат за державним боргом України до 2027 року. Імовірно, реструктуризацію цієї заборгованості проводитимуть у 2026 році. Найбільше занепокоєння наразі становить зовнішній комерційний борг уряду, переважна більшість якого залучена через єврооблігації [44].

Рисунок 2.5 - Структура державного боргу України станом на 30.08.2023 р.

За даними Міністерства фінансів України, загальний розмір заборгованості перед власниками українських єврооблігацій 31 серпня 2023

року становив 22,7 млрд дол. Крім того, держава є гарантом за євробондами Укренерго та Укравтодору на 1,5 млрд дол [44]. Без проведення реструктуризації цього боргу Україні у 2024 році доведеться виплатити комерційним кредиторам майже 208 млрд грн. Для країни, яка перебуває в умовах найбільшої війни з часів Другої світової, це невідомна сума. Особливо враховуючи те, що невійськові видатки уряд фінансує запозиченнями та грантами від партнерів. Чи отримає він такі кошти у 2024 році, невідомо. У наступні роки виплати за євроблігаціями теж будуть значними. За даними Мінфіну, у 2024-2030 роках Україна має повернути майже 1 трлн грн за поточним курсом. Ця сума в довоєнному 2021 році – це обсяг державного бюджету країни [45].

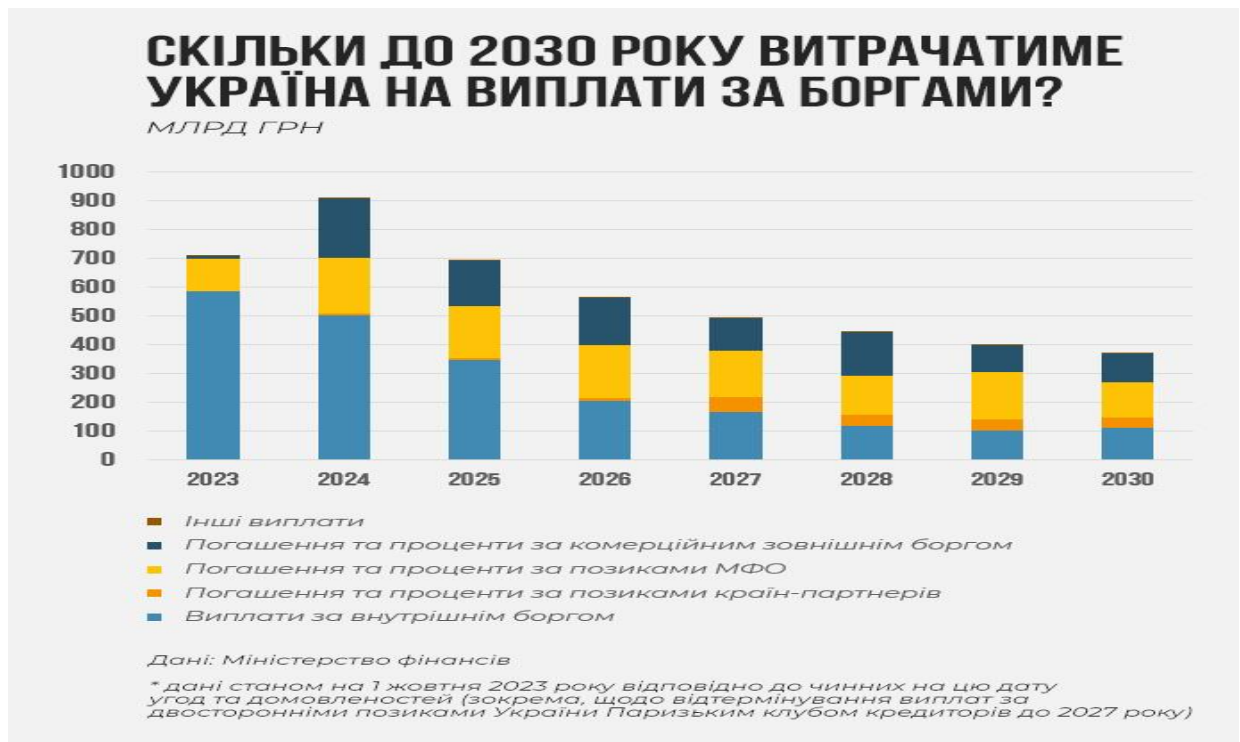

Рисунок 2.6 - Прогнозування виплат за боргами України до 2030 р.

Нова реструктуризація боргу перед власниками євробондів є чи не єдиним можливим варіантом. Якщо її не провести, то виснажена війною економіка не зможе обслуговувати борги. Уряду доведеться або радикально скорочувати видатки та збільшувати доходи, або оголошувати дефолт. Саме тому реструктуризація боргу за євроблігаціями стала складовою програми

МВФ, який пообіцяв допомогти уряду України підготуватися до переговорів з кредиторами. На користь України в переговорах гратиме і те, що проведення реструктуризації підтримують ключові партнери, зокрема МВФ. Зрештою, без цього урядам США, Німеччини, Британії та інших країн, які надають грантове та пільгове фінансування, буде складно пояснити своїм виборцям, чому їхні податки опиняються на рахунках комерційних банків-власників євробондів України [45].

Висновки до розділу 2

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України впродовж 2023 р. триває робота щодо формування нормативної бази для виконання Державного бюджету України, ужито заходів щодо підтримки сфери безпеки і оборони, населення та бізнесу. Триває й далі робота щодо забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів. Унормовано деякі питання щодо ефективного та раціонального використання державних коштів, що пов'язані з підготовкою проєктів нових державних цільових програм або внесенням змін до затверджених цільових програм, які потребують додаткового фінансування з державного бюджету. Триває робота щодо забезпечення фінансової підтримки відновлення певних категорій нерухомого майна, пошкодженого внаслідок збройної агресії РФ проти України, коштами з фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Оптимізовано порядок здійснення видатків з державного бюджету в умовах воєнного стану.

Триває робота щодо посилення прозорості в бюджетному процесі, зокрема в частині оприлюднення бюджетних запитів на 2024–2026 рр.

З об'єктивних причин податкові надходження державного бюджету, з одного боку, зумовлені скороченням/припиненням економічної активності суб'єктів господарювання в Україні суттєвим чином скоротились, а видатки

на ведення війни в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, з іншого боку, значно зросли. Це означає дефіцит коштів, який потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел та в якій спосіб це можна робити – надскладне і непросте запитання. Платники податків підтримують економіку України сумлінною сплатою податків до бюджету. Верховна Рада України ухвалила зміни до законодавства щодо відновлення довоєнного стану системи оподаткування. Подолано правову колізію щодо надання податкових пільг платникам з постраждалих територій.

ДПС повідомила результати імплементації кроків BEPS та GAAR (від англ. Base erosion and Profit Shifting – міжнародний проєкт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країн G20 з розробки заходів протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування; від англ. General Anti-Avoidance Rules – загальні правила боротьби з ухиленням від оподаткування). ДПС сконцентрувала в єдиному напрямі контроль над трансфертним ціноутворенням, виплатою пасивних доходів, діяльністю нерезидентів та контрольованих іноземних компаній. Усі вони спрямовані на протидію агресивним схемам міжнародного податкового планування, що використовуються суб'єктами господарювання з метою розмивання бази оподаткування та виведення коштів за кордон.

Для спрощення процедури декларування доходів для громадян ДПС у березні поточного року запровадила новий сервіс – передзаповнення декларації про майновий стан і доходи, який доступний в «Електронному кабінеті».

Починаючи з 01 жовтня 2023 р., суб'єкти господарювання не нестимуть відповідальності за порушення, вчинені ними під час продажу товарів, наданні послуг на територіях: тимчасово окупованих російською федерацією – по дату завершення тимчасової окупації; активних бойових дій – по дату завершення активних бойових дій; можливих бойових дій – по дату припинення можливих бойових дій. Винятком є відповідальність за

порушення порядку проведення розрахункових операцій під час продажу підакцизних товарів.

Міністерство фінансів України активно співпрацює з міжнародними партнерами для залучення необхідного фінансування на 2024 р.

Пріоритетним для України є залучення фінансування від МФО для реалізації інвестиційних проєктів, що сприятиме стабілізації економічної активності в довгостроковій перспективі. ЄБРР є ключовим партнером, який мобілізує фінансування для підтримки ліквідності та забезпечення стабільної роботи суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що є критично важливим для держави та громадян в умовах воєнного стану.

В останні дні вересня 2023 р. Міністерство фінансів України оприлюднило інформацію щодо обсягу державного та гарантованого державою боргу на 31 серпня 2023 р.

У розрізі кредиторів України левову частку державного та гарантованого боргу становлять позики, одержані від міжнародних фінансових організацій (МФО) та урядів іноземних держав (45,23 %), далі йдуть запозичення на внутрішньому ринку через продаж державних цінних паперів (30,21 %), заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку (18,1 %) та інші кредитори (6,46 %).

Залучену міжнародну допомогу спрямовуватимуть на фінансування пріоритетних видатків держбюджету, зокрема на забезпечення соціального захисту населення, оплату праці працівників секторів освіти та охорони здоров'я, гуманітарні потреби.

Найбільша частка держборгу – це заборгованість за позиками від міжнародних організацій та урядів (46%). Ця частина боргу зросла найбільше після початку великої війни, але теж не загрожує стійкості державних фінансів. Такі позики видаються під низький відсоток і з відстрочкою дати початку погашення боргу.

Нова реструктуризація боргу перед власниками євробондів є чи не єдиним можливим варіантом. Якщо її не провести, то виснажена війною

економіка не зможе обслуговувати борги. Уряду доведеться або радикально скорочувати видатки та збільшувати доходи, або оголошувати дефолт. Саме тому реструктуризація боргу за єврооблігаціями стала складовою програми МВФ, який пообіцяв допомогти уряду України підготуватися до переговорів з кредиторами. На користь України в переговорах гратиме і те, що проведення реструктуризації підтримують ключові партнери, зокрема МВФ. Зрештою, без цього урядам США, Німеччини, Британії та інших країн, які надають грантове та пільгове фінансування, буде складно пояснити своїм виборцям, чому їхні податки опиняються на рахунках комерційних банків-власників євробондів України.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ВЕКТОРІВ МОДИФІКАЦІЇ ПОДАТКОВО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

3.1. Цифровізація бюджетної сфери як вектор модифікації податково-бюджетної політики України

Одним із ключових викликів сьогодні є необхідність цифровізації економіки [45]. Через цифрову сутність бюджету бюджетна сфера вбачається одним із вдалих майданчиків для вироблення й відпрацювання нових інформаційних технологій, формування правових режимів їх регулювання. Уряд України ставить пріоритет на ринок інформаційних технологій, це засвідчує, зокрема, прийняття Закону України «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції» [46]. Передбачається, що вони стимулюватимуть фахівців цієї галузі працювати інтенсивно для створення нових високоефективних програмних продуктів. Відтак зростатиме конкурентоспроможність нашої продукції на міжнародному ринку.

Стосовно бюджетної сфери цифровізацію можна розглядати у двох аспектах – як особливий спосіб відображення процесів управління бюджетними коштами, інформацію про бюджетну систему України в електронно-цифровому вигляді та як особливий спосіб перетворення дійсності, здійснення бюджетної діяльності. Результатом цифровізації в бюджетній сфері має стати відкритість не тільки інформації про бюджетні показники (планові і фактичні), але й процесу, логіки ухвалення рішень.

Відзначимо, що 17 листопада 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1467-р було схвалено Стратегію здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління

державними фінансами до 2025 року та затверджено план заходів щодо її реалізації [47].

У цьому аспекті правове регулювання процесів цифровізації варто розглядати як складову частину регулювання фінансової діяльності держави. Предметом цифровізації в бюджетній сфері може бути: створення нового об'єкта бюджетних правовідносин (цифрових активів); цифровізація процесів ухвалення рішень у бюджетній сфері як переведення всіх (більшості) стадій бюджетного процесу в електронний формат; упровадження смартконтрактів у виконання бюджетів.

При цьому наслідком цифровізації може стати зміна суб'єктного складу бюджетної діяльності або перегляд їхніх функцій. Розмірковуючи про цифровізацію як особливий спосіб перетворення дійсності, можна виділити три напрями її впровадження у бюджетній сфері: (1) створення цифрових активів як матеріальних елементів бюджетної системи України, що використовуються поруч з грошима у статусі платіжних коштів або замість таких, формуючи, по суті, новий об'єкт бюджетних правовідносин; (2) цифровізація управління коштами бюджету як процесу ухвалення рішення; (3) цифровізація суб'єктів бюджетного права. Технологічний прогрес і тотальна цифровізація усіх сфер життя позначаються на трансформації бюджетних відносин, враховуючи значущість таких показників, як ефективність, зручність, публічність та доступність.

Найважливішим параметром оцінки бюджетних відносин є принцип доступності, який означає обов'язкову публікацію в засобах масової інформації відповідних нормативно-правових актів, які дозволяють якнайповніше уявити процес реалізації поставлених бюджетним проектом завдань; обов'язкову публікацію проектів бюджетів різних рівнів; забезпечення доступу до інформації, викладеної на єдиній інформаційній та телекомунікаційній платформі Інтернет та ін.

Зараз процес розробки цифрових платформ іде і на державному, і на місцевих рівнях. Мінцифра активно працює з національними цифровими

проєктами, тимчасом як громади вже мають власні успішні кейси з діджиталізації [48]. Визнання незалежною організацією рівня доступності українського бюджету засвідчує позитивні зміни бюджетного регулювання, ключову роль у яких зіграло створення й освоєння державної інформаційної системи «Електронний уряд».

При цьому, згідно з Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Електронне урядування» [49], бюджетні кошти використовуються для створення інфраструктури автоматизованої взаємодії органів виконавчої влади між собою, з юридичними та фізичними особами на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій. Ці кошти спрямовуються на створення, модернізацію та розвиток, адміністрування і забезпечення функціонування: системи електронної взаємодії органів виконавчої влади; системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; єдиного державного вебпорталу відкритих даних; національного реєстру електронних інформаційних ресурсів; інтегрованої системи електронної ідентифікації; єдиного державного вебпорталу електронних послуг; Національної вебплатформи центрів надання адміністративних послуг; онлайн-платформи взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства; державної платформи стану розвитку широкопasmового доступу до Інтернету (broadband.gov.ua) тощо.

Згідно з Законом України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11 лютого 2015 року № 183-VIII з 2015 року почав працювати Єдиний вебпортал використання публічних коштів edata.gov.ua [50].

E-data є офіційним інформаційним ресурсом, на якому розміщується інформація про використання коштів державного і місцевих бюджетів. Доступ до цієї інформації є вільним та безоплатним. E-data являє собою поєднання трьох порталів відкритих даних:

- 1) Spending.gov.ua є базою даних щодо про-ведених видатків бюджетних установ.

2) Proifi.gov.ua – це портал, що містить інформацію про проекти соціального й економічного розвитку України, які реалізуються за підтримки міжнародних фінансових організацій, зокрема оприлюднюється статистична інформація щодо динаміки використання коштів за роками та структури фінансування проєктів.

3) Openbudget.gov.ua – це база знань про бюджетне законодавство, яка охоплює бюджетні терміни і строки бюджетного процесу, показники державного й місцевих бюджетів, дані про державний борг та мережу розпорядників бюджетних коштів [51].

Сьогодні понад 50 країн розпочали процес цифровізації системи бюджетного регулювання. Досягнення публічності й доступності бюджету шляхом створення інформаційних систем не залежить від рівня економічного розвитку. Такі системи створюють і в розвинених країнах, і в тих, що розвиваються. Ґрунтуючись на даних Світового Банку, найбільш емною інформаційною системою державного фінансового управління можна назвати цифрові системи Південної Кореї та Бразилії. Успішні кроки України у створенні бюджетного калькулятора для громадян можуть послужити поштовхом до вдосконалення власної системи, використовуючи при цьому досвід впровадження цифрових технологій у державний сектор інших країн [52, с. 11].

Створення такого калькулятора має сприяти підвищенню грамотності у сфері бюджетного процесу та побудові конструктивного діалогу між урядом і громадськістю. Будь-хто може в один клік створити власний план бюджету будь-якого рівня або переглянути в архіві звіти про виконання бюджету різних років. Доступність інформації означає відкрите її опублікування. Подання інформації більш зрозумілою для громадськості мовою має на меті формування громадської думки й зацікавленості у процесі реалізації бюджету.

У сучасний умовах треба визначитися, що варто розуміти під цифровізацією у бюджетній сфері, стосовно яких правових категорій її запроваджувати та розвивати.

Зі змістовної точки зору, вважаємо, у контексті правового регулювання цифровізацію можна розглядати двояко: цифровізація як особливий код, що використовується для позначення тих або інших явищ і процесів, що відбуваються насправді (цифровий спосіб фіксації інформації), тобто як спосіб відображення дійсності; цифровізація як спосіб створення тих чи інших явищ чи здійснення тих чи інших процесів з використанням інформаційних технологій, тобто як спосіб перетворення дійсності.

Зауважимо, що цифровізацію як спосіб перетворення дійсності слід відрізнити від автоматизації. Автоматизація – це передача частини функцій, які виконує людина, приладам та автоматичним пристроям. Тобто техніка дублює механічну роботу, фізичні дії людини, що можна розглядати як проміжний етап, як перехідну стадію до другого етапу цифровізації, який, окрім передачі частини функцій, які виконує людина, автоматичним пристроям, передбачає підвищення ефективності всіх процесів завдяки застосуванню нових технологій переробки даних і передачі інформації (як спосіб відображення дійсності) та нових методів ухвалення рішень (як спосіб пере-творення дійсності).

По суті, концепція створення та розвитку державної інформаційної системи управління публічними фінансами уможливорює переведення інформації, пов'язаної з формуванням, розподілом та використанням публічних фондів коштів, у цифровий формат [53].

Так, по-перше, бюджет як правовий акт може формуватися за допомогою електронного документообігу та фіксуватися на єдиній цифровій платформі автоматизованої системи, яка зберігається тільки на електронних носіях у цифровому вигляді.

По-друге, запроваджено верифікацію підпису документів в електронному вигляді для надання їм юридичної значущості нарівні з

документами в паперовій формі з власноручними підписами уповноважених осіб.

По-третє, фіксація фактів виконання бюджетів також здійснюється в електронному вигляді (документи виконання формуються на електронних носіях та підтверджуються електронним підписом).

По-четверте, можна говорити про значні успіхи в напрямку цифровізації касових операцій з обслуговування рахунків бюджетів усіх рівнів бюджетної системи.

Таким чином, головною метою освоєння цифрових технологій є підвищення ефективності функціонування бюджетної системи України, зокрема поліпшення якості фінансового управління в бюджетній сфері, ефективний розподіл обмежених ресурсів бюджету, підвищення якості контролю діяльності всіх учасників бюджетного процесу, а також забезпечення їх комфортнішої взаємодії. Нарівні з усім перерахованим має отримати розвиток напрям підвищення доступності бюджету для громадськості, що сприятиме збільшенню ступеня зацікавленості громадян у бюджетному процесі. Зараз, згідно зі статистичними даними, рівень зацікавленості громадськості в бюджетному процесі не є достатнім. Завданням сучасного періоду розвитку бюджетних відносин має стати не цифровізація бюджету, бюджетних показників, а цифровізація як спосіб перетворення дійсності, управління процесами в бюджетній сфері, здійснення бюджетної діяльності в «автоматичному режимі», без участі людини, за допомогою заздалегідь розроблених інформаційних технологій.

3.2. Вектор підвищення цифрової стійкості економіки: безпека національної податково-бюджетної політики

Імплементація інструментів цифрової трансформації у 2023 році стосується підвищення цифрової стійкості економіки, яка підвищує безпеку

національної податково-бюджетної політики України під час війни. Реалізація поступових кроків до забезпечення цифрової стійкості економіки включає такі етапи дій.

1. *Поглиблення інтеграційних процесів із ЄС у сфері цифровізації.* Інтеграція до ринку ЄС є незмінним пріоритетом для України, тому ми працюємо над законодавчими та нормативними документами у рамках функціонування національного цифрового ринку. Так, було прийнято Закон України «Про електронні комунікації», триває робота над проектом Закону України «Про цифрові послуги та ринки». Він буде спрямований на імплементацію європейських підходів до регулювання цифрових ринків та гарантуватиме безпечне й надійне онлайн-середовище, конкурентні умови діяльності для всіх учасників ринків цифрових послуг, захист прав і законних інтересів користувачів [55].

2. *Посилення захищеності вебресурсів, забезпечення стійкості до спроб блокування або неавторизованого отримання доступу до даних.* Утіленню в життя цього завдання сприятиме меморандум, підписаний між Міністерством цифрової трансформації України та німецькою компанією Cyberfame GmbH про співпрацю у сферах цифровізації, підвищення цифрової стійкості, створення та функціонування програмного забезпечення, професійного розвитку із цифрової та кібербезпеки [56].

3. *Упровадження цифрових інструментів забезпечення прозорого механізму контролю обігу підакцизних товарів.* Це унеможливить продаж тютюнових виробів та алкоголю з підробленими акцизними марками. Верховна Рада України розробила законопроект (реєстр. № 8287 від 15 грудня 2022 р.) щодо внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України у зв'язку із запровадженням електронної простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах. Очікується, що цей Закон, який Президент України підписав 29 червня 2023 р., сприятиме збільшенню на 15 % надходжень до бюджету від сплати акцизного податку [57].

4. *Посилення захисту від загроз національній безпеці.* Уряд України своєю постановою ухвалив Положення про ситуаційний центр Кабінету Міністрів України з метою визначення потенційних або реальних загроз національній безпеці як у мирний час, так і в особливий період, зокрема в умовах воєнного чи надзвичайного стану та під час кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Окрім того, були затверджені завдання Національної програми інформатизації щодо впровадження цифрових систем у держуправлінні та посилення кіберзахисту органів державної влади, фінансових установ, підприємств тощо. Серед основних завдань Програми – розвиток систем електронного документообігу, модернізація систем управління державними фінансами, заходи щодо захисту інформації, ефективне функціонування інформаційної системи правосуддя, створення й розвиток автоматизованих інформаційно-аналітичних систем у галузі освіти, охорони здоров'я та ін. Важливим завданням є розроблення та запровадження цифрових інструментів з мінімізації корупційних ризиків, спрямованих на виконання заходів Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, що позитивно вплине на безпеку, результативність та ефективність роботи державних органів [58, 59].

5. *Сприяння малому й середньому бізнесу та стартапам, розширення інвестиційних можливостей.* Завдяки Програмі міжнародної співпраці «EU4Business: відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП», яку спільно фінансують ЄС та уряд Німеччини, а реалізує Німецьке товариство міжнародного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, GIZ), 30 вітчизняних малих і середніх компаній, котрі створюють інноваційні продукти та послуги, отримали гранти до 25 тис. євро (за умови, якщо щонайменше 51 % акцій належить українцям). Український проєкт UkraineReady4EU Офісу з розвитку підприємництва та експорту переміг на європейському грантовому конкурсі Business Bridge, залучивши ваучери на 3,75 млн євро для 1500

українських підприємств, які постраждали через повномасштабну війну. Це надасть змогу українському малому й середньому бізнесові та стартапам вийти на Єдиний європейський ринок та розпочати успішну співпрацю з діловими партнерами ЄС. Вісім українських інноваційних компаній зможуть позмагатися за право вперше представити Україну в складі національної делегації на Startup Nights 2023 у Швейцарії, що сприятиме налагодженню вигідних зв'язків та пошуку інвесторів.

6. *Реалізація стратегії цифрової трансформації соціальної сфери на 2023 р. та планів з ключових реформ* обговорювались під час «Digital Social Forum: формуємо спроможність замість залежності», що був організований Міністерством соціальної політики України у партнерстві із Всесвітньою продовольчою програмою ООН (ВПП) та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). Визначені ключові питання цифрової трансформації соціальної сфери на найближчу перспективу: доступність та прозорість соціальної підтримки; соціальні сервіси, які надаються протягом усього життя людини; цифрові рішення для забезпечення найкращих інтересів дітей, що дозволить економити до 30 млрд грн щороку.

7. *Упровадження Індексу цифрової трансформації регіонів України (ІЦТР)*. З урахуванням світового досвіду цифрової трансформації та нормативних документів, котрі регулюють цифровізацію на загальнодержавному рівні, Міністерство цифрової трансформації України вперше упроваджує в Україні новий інформаційний інструмент – Індекс цифрової трансформації регіонів України (ІЦТР). Це сприятиме виокремленню пріоритетних напрямків цифрового розвитку й системному впровадженню інструментів е-урядування, е-комерції в державі, а також визначенню рівня цифрових послуг і стану цифрової інфраструктури в територіальних громадах України. ІЦТР розроблений на основі методології, яка містить базовий (для малих та середніх територіальних громад) і розширений (для значних та великих територіальних громад) індекси, котрі охоплюють п'ять категорій: цифрову економіку, послуги та інфраструктуру,

а також цифрові навички та цифровізацію в органах місцевого самоврядування. Такий підхід дозволить оцінювати й покращувати стан стійкості цифрового розвитку громад та готовності до цифрової трансформації з метою залучення інвестицій під актуальні локальні проекти і, відповідно, розвивати цифрові послуги. Ініціатива реалізується за підтримки швейцарсько-української програми електронного урядування для забезпечення підзвітності та участі (E-Governance for Accountability and Participation Program, EGAP), її роботу забезпечують Фонд Східна Європа та компанія «Делойт» (Deloitte).

8. *Розширення цифрових можливостей та e-сервісів для громадян.* З метою створення умов для приєднання до внутрішнього ринку ЄС електронних транзакцій та довірчих послуг Міністерство цифрової трансформації України на установчій зустрічі міжнародного консорціуму цифрової ідентифікації (PilotTs for European Digital Identity Wallet, POTENTIAL) у Парижі в липні 2023 р. презентувало прототип застосунку «Дія» як претендента на визнання однією з офіційних реалізацій Європейського гаманця цифрової ідентифікації (EUDI), який включає перевірку фізичних осіб і компаній в інтернеті та перевірку автентичності електронних документів. Цей мобільний продукт, за задумом POTENTIAL, дозволить людям зберігати свої ідентифікаційні дані (eID) в електронній формі, зручно користуватися та ділитися ними як у межах своєї країни, так і за кордоном для отримання різних видів послуг (відкриття банківського рахунку, доступу до водійських прав у телефоні, користування електронним підписом, отримання електронних медичних рецептів тощо).

9. *З метою запровадження нового фінансового інструменту для кредитування сільськогосподарського виробництва* Верховна Рада України розглянула і прийняла за основу проєкт Закону «Про електронні аграрні розписки». В умовах війни росії проти України, що триває, та блокування країною-агресоркою українських портів, цей Закон допоможе виробникам сільськогосподарської продукції отримати ширший доступ до кредитів,

сприятиме залученню більшої кількості позикодавців, здатних фінансувати агросектор, зменшенню витрат на отримання грошей завдяки запровадженню електронних аграрних розписок як неемісійних цінних паперів.

10. За підтримки EGAP, що реалізується Фондом Східна Європа та фінансується Швейцарією, тестується новий портал Державної служби статистики України [60]. Такий інструмент, як банк даних, дозволить споживачам працювати з інформацією у вигляді графіків і таблиць, а ключові статистичні показники відобразатимуться на інтерактивних дашбордах. Оновлений портал також міститиме календар оприлюднення статистичної інформації та графіки подання звітності, що уможливить відслідковувати майбутні релізи, а респондентам надасть змогу планувати подання звітів у єдиній системі на одній зручній платформі.

Поступ у приєднанні України до цифрової програми ЄС Connecting Europe Facility, залучення фінансування в межах конкурсу цифрових глобальних шлюзів та розширення нових інструментів цифрової трансформації економіки у 2023 р. сприяють стійкості економіки в умовах війни та повоєнного відновлення і пришвидшенню цифрової трансформації економіки. Наближення вітчизняного законодавства до відповідного законодавства ЄС уможлиблює підвищення рівня ефективного та прозорого урядування, дає змогу посилювати кіберзахист органів державної влади, фінансових установ, підприємств України, що у сукупності забезпечує фінансову стійкість податково-бюджетній системі України.

3.3. Актуальність модифікації податкової політики в частині екологічних податків

Розглядаючи вектор модифікації податкової політики, на перший план виходить питання екологічного податку. Екологічні (або “зелені”) податки – категорія податків, метою впровадження яких є захист довкілля або

стимулювання вуглецевого переходу. Зазвичай до екологічних податків відносять такі категорії, як податки на користування енергетичними ресурсами, транспортом, податки на забруднення та рентну плату за використання природних ресурсів.

Застосування екологічного податку в Україні є доволі вузьким з точки зору міжнародної практики. Об'єкти оподаткування поділяються на 5 категорій за фізичним характером предмета оподаткування. Ставки для кожної з категорій визначені в розділі VIII Податкового кодексу та ранжуються в залежності від класу небезпеки та рівня небезпечності відходів [61]. Серед проблем, пов'язаних із застосуванням екологічного податку в Україні слід виділити:

- недосконалий дизайн екологічного податку (з точки зору неефективного виконання функції із захисту навколишнього середовища та стимулювання переходу до безвуглецевої економіки, а також невідповідності нормам ЄС);
- неефективний контроль за дотриманням екологічних стандартів та сплати екоподатку;
- відсутність належних стимулів для «зеленої» модернізації підприємств;
- неефективна систему розподілу надходжень від податку;
- відсутність належних стимулів для “зеленої” модернізації підприємств.

Структура екологічних податків в ЄС дещо відрізняється від структури екоподатків в Україні: до категорій інструментів екологічної політики входять загальні та змішані інструменти, такі як податки та реформи екологічного оподаткування; тарифи, збори, платежі та цінова політика; торгівельні дозволи та квоти; схеми відповідальності виробників.

Всі екологічні податки, що застосовують країни-члени ЄС забезпечують надходження доходу у місцевий або державний бюджет. При цьому, лише незначна їх частка (5,4%) спрямовується у вигляді внеску до загального бюджету ЄС.

Найбільшу частку “зелених податків” становлять енергетичні податки (77% надходжень екологічного податку до бюджету ЄС у 2020 році), в той час як друге та третє місце займають податки на транспортні засоби. Частково це пояснюється тим, що в ЄС податок на вуглекислий газ CO² включені до категорії податків на енергію, а не до податків на забруднення.

Торгівля квотами на викиди на території ЄС, запроваджена за допомогою якої аукціони дозволяють певним галузям промисловості мати викиди вуглекислого газу в атмосферу, наразі забезпечує надходження лише до бюджетів країн-членів, але Європейською комісією вже висунута пропозиція про спрямування 25% доходу до ЄС [62].

З точки зору впливу екологічних податків на економічне зростання країни, результати економічних досліджень різняться та частіше за все не підтверджують суттєвого прямого впливу екоподатків на макропоказники, через що дослідження екологічної політики в ЄС та світі зазвичай фокусуються на оцінці екологічного ефекту екоподатків – зменшення негативного впливу на навколишнє середовище (зменшення викидів), в той час як оцінка макроекономічного ефекту – впливу на економічне зростання, зайнятість, інвестиції тощо, лишається другорядною.

Результати аналізу наявних досліджень дають підстави вважати, що збільшення екоподатків не є обов’язковою передумовою для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, проте отримані від екоподатків кошти можуть бути раціонально та ефективно направлені на реалізацію державних політик щодо навколишнього середовища.

На основі проведеного дослідження, сформовано ряд рекомендацій для Уряду щодо удосконалення екологічного оподаткування в Україні. Запропоновані рекомендації можна поділити на п’ять груп.

1. *Вдосконалення дизайну екологічних податків в Україні.* Дану групу рекомендацій доцільно розділити на дві підгрупи: вдосконалення дизайну екологічного податку на викиди CO², та вдосконалення інших категорій екологічного податку. В Україні доцільно розглянути заміну

поточного податку на викиди діоксиду вуглецю на непрямий екологічний податок на енергоносії (природний газ, мазут, енергетичне вугілля тощо) з урахуванням вмісту в них CO². Ця ініціатива дозволить як підвищити ефективність функціонування податку (зменшивши обсяги ухилення та збільшивши податкові надходження), так і спростити адміністрування податку. При цьому, безпосередній вплив на викиди CO², згідно з європейським досвідом, може бути досягнутий за рахунок впровадження системи торгівлі викидами. Крім того, оподаткування енергоносіїв може бути запроваджене також у транспортному секторі шляхом включення податку на викиди CO² до акцизного податку на пальне, а також впровадженням додаткових податків на транспорт. З точки зору інших категорій екологічного податку, доцільно розглянути можливість підвищення ставок за окремими об'єктами оподаткування (проте такі рішення потребують більш ґрунтовного аналізу із урахуванням наявності технологічних рішень щодо скорочення забруднення та впливу на різних суб'єктів).

2. *Посилення контролю за дотриманням стандартів.* Заходи можуть включати збільшення штрафних санкцій за порушення вимог природоохоронного законодавства, розширення моніторингу стану навколишнього середовища, встановлення диференціації ставок екологічного податку за перевищення встановлених дозвільних норм; запровадження прив'язки сум податкових зобов'язань до інфляційних або окремих цінових показників тощо.

3. *Запровадження нових стимулів.* Згідно з європейським досвідом, система екологічного оподаткування повинна поєднуватись із стимулюючими заходами, що сприятимуть переходу до безвуглецевої економіки. Ці заходи можуть включати запровадження системи податкових знижок (зменшення податкових зобов'язань підприємств за рахунок надання податкової знижки за результатами екологічної трансформації) та створенням фінансових інструментів для бізнесу, спрямованих на впровадження більш "сталіх" технологій.

4. *Зміна механізму спрямування коштів.* Наразі 45% надходжень від екоподатків спрямовуються у загальний фонду Державного бюджету і, відповідні, не мають цільового призначення, що суперечить практиці розвинутих країн. З огляду на це, варто розглянути можливість збільшення частки коштів, що надходять до спеціальних фондів місцевих бюджетів, аби забезпечити виконання податком природоохоронної функції.

5. *Підвищення ефективності використання коштів.* Попередня ініціатива повинна супроводжуватись збільшенням ефективності та прозорості використання надходжень від екологічного податку зі спеціальних фондів місцевих бюджетів. Для цього необхідно як покращити систему моніторингу використання відповідних коштів, так і здійснити ревізію переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, з метою виключення випадків марнотратства бюджетних коштів на ініціативах, що не стосуються питань охорони довкілля.

В Україні планують запровадити екологічний податок, як у європейських країнах, на захоронення та розміщення відходів на полігонах, який повинен буде стимулювати переробку сміття, щоби залишати на звалищах тільки ті відходи, які не піддаються переробці [63].

Закон «Про управління відходами» [64], який набрав чинності 9 липня 2023 року, запустив реформу та оновив термінологію, принципи та підходи до управління відходами, привівши їх у відповідність до рамкової Директиви ЄС. Важливими цілями реформи управління відходами є: скорочення обсягів захоронення відходів, перехід до розумного споживання, роздільного збору відходів, рециклінгу і у такий спосіб – зменшення негативного впливу відходів на довкілля та людей.

Поховання на полігонах досі залишається найпростішим і найдешевшим способом позбутися відходів у нашій країні. У той час як у європейській ієрархії це остання і найбільш небажана опція. Крім того, недосконале українське законодавство дає можливість бізнесу декларувати практично всі відходи як такі, що не становлять небезпеки і уникати високої

плати за поховання, у тому числі змішаних побутових відходів. За інформацією Міністерства, переважна більшість усіх відходів в Україні була задекларована як малонебезпечні відходи. Значний їх відсоток можна було б посортувати і піддати рециклінгу, але, на жаль, вони потрапили на полігони та сміттєзвалища [63]. Одним з інструментів зменшення побутових відходів, поряд з впровадженням розширеної відповідальності виробника, якраз і є податки (збори/платежі), які справляються за захоронення відходів на полігонах.

Ставки податку суттєво відрізняються у різних європейських країнах і, наприклад, для захоронення побутових відходів варіюють від 5 євро/т до понад 100 євро/т. Саме такі принципи потрібно впроваджувати в Україні. На цей час ведеться робота щодо внесення відповідних змін до Податкового кодексу. Рамковий закон «Про управління відходами» вводить поділ відходів на 2 великі класи згідно з європейськими стандартами – небезпечні відходи та відходи, що не є небезпечними. Надалі для окремих видів відходів встановлюються коригуючі коефіцієнти – підвищувальні або ж понижувальні.

У запропонованих змінах закладено цільові ставки податків, проте вони не будуть впроваджуватися відразу. Зростання до цільового рівня буде поступовим протягом 7 років після завершення або припинення воєнного стану в Україні. Перші три-чотири роки ставки зростатимуть несуттєво для того, що побудувати механізм та адаптувати його до реалій сьогодення.

Тобто, податкові реформи після війни – це, передусім, уніфікація з нормами ЄС.

Висновки до розділу 3

Головною метою освоєння цифрових технологій є підвищення ефективності функціонування бюджетної системи України, зокрема

поліпшення якості фінансового управління в бюджетній сфері, ефективний розподіл обмежених ресурсів бюджету, підвищення якості контролю діяльності всіх учасників бюджетного процесу, а також забезпечення їх комфортнішої взаємодії. Нарівні з усім перерахованим має отримати розвиток напрям підвищення доступності бюджету для громадськості, що сприятиме збільшенню ступеня зацікавленості громадян у бюджетному процесі. Зараз, згідно зі статистичними даними, рівень зацікавленості громадськості в бюджетному процесі не є достатнім. Завданням сучасного періоду розвитку бюджетних відносин має стати не цифровізація бюджету, бюджетних показників, а цифровізація як спосіб перетворення дійсності, управління процесами в бюджетній сфері, здійснення бюджетної діяльності в «автоматичному режимі», без участі людини, за допомогою заздалегідь розроблених інформаційних технологій.

Поступ у приєднанні України до цифрової програми ЄС Connecting Europe Facility, залучення фінансування в межах конкурсу цифрових глобальних шлюзів та розширення нових інструментів цифрової трансформації економіки у 2023 р. сприяють стійкості економіки в умовах війни та повоєнного відновлення і пришвидшенню цифрової трансформації економіки. Наближення вітчизняного законодавства до відповідного законодавства ЄС уможливило підвищення рівня ефективного та прозорого урядування, дає змогу посилювати кіберзахист органів державної влади, фінансових установ, підприємств України, що у сукупності забезпечує фінансову стійкість податково-бюджетній системі України.

В Україні планують запровадити екологічний податок, як у європейських країнах, на захоронення та розміщення відходів на полігонах, який повинен буде стимулювати переробку сміття, щоби залишати на звалищах тільки ті відходи, які не піддаються переробці. У запропонованих змінах закладено цільові ставки податків, проте вони не будуть впроваджуватися відразу. Зростання до цільового рівня буде поступовим протягом 7 років після завершення або припинення воєнного стану в Україні.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладені положення кваліфікаційної роботи можна зробити наступні висновки:

У воєнні часи, бюджетна політика стає головним інструментом управління фінансовими ресурсами країни в контексті досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільності та загроз національній безпеці. Україна, як країна, яка піддалася неспровокованій військовій агресії росії, постає перед складними завданнями та викликами в сфері бюджетного планування, які вимагають ефективного стратегічного розподілу ресурсів на різні пріоритетні сфери, зокрема національну оборону, соціальну підтримку та економічне відновлення.

Бюджетна політика України реалізується в складних умовах воєнного стану. На початкових етапах повномасштабної війни бюджетна політика була спрямована на оперативне послаблення податкового навантаження на бізнес з метою створення сприятливих умов для його діяльності під час воєнного стану. Однак, в цілому, бюджетна політика України не реалізується за чіткою економічною і бюджетною стратегією, що негативно позначається на обсягах фінансування і рівні виконання видатків на економічну діяльність. Такі тенденції підривають основи економічного розвитку держави та не сприяють створенню умов для пришвидшення перемоги над агресором. Разом з тим, в Україні все ще існують широкі можливості для удосконалення бюджетної політики з врахуванням необхідності фінансування переробної промисловості, військово-промислового комплексу та інфраструктури за рахунок залучення міжнародної фінансової допомоги і мінімізації фактів контрабанди товарів через митний кордон й недоотримання надходжень від сплати штрафів за порушення податкового законодавства. Перспективними напрямом дослідження в контексті розглянутої тематики може бути вивчення міжнародного досвіду реалізації бюджетної політики в умовах війни.

В умовах війни, коли більшість компаній значно скоротили масштаби діяльності та мали проблеми з оборотним капіталом, держава спробувала стимулювати ділову активність, у тому числі через податки. Проте бізнес низько оцінив ефективність податкової політики держави за умов війни. Про це свідчить нова хвиля опитування «Податковий індекс» за 2022 рік, яку Європейська Бізнес Асоціація провела разом з ЕУ в Україні. Учасники опитування погіршили інтегральне значення індексу до 2,97 балів з 5-ти можливих.

Доволі стримано бізнес оцінив своєчасність, повноту та ефективність змін у податковому регулюванні відповідно до викликів воєнного часу. Так, 49% вважають зміни несвоєчасними, недостатніми та неефективними, і 33% вважають реагування на виклики воєнного часу задовільним. Тільки 18% вважають їх своєчасними, повними та дієвими. Серед пропозицій бізнесу щодо змін у податковій та суміжних площинах для полегшення роботи компаній перераховано такі:

- уточнення правил, які недвозначно звільняли б від штрафів за порушення, допущені у період дії воєнного стану,
- спрощення реєстрації податкових накладних,
- зведення до мінімуму кількості запитів та перевірок,
- зменшення обмежень щодо використання власних валютних коштів,
- спрощення правил перетину кордону співробітниками працюючих бізнесів.

Україна потребує зміни податкової системи, але очевидно, що в умовах війни та величезної залежності від міжнародних партнерів щось радикально змінити вкрай складно. Ключове відомство в українській владній вертикалі у податковому питанні – Міністерство фінансів – вкрай консервативно щодо поліпшень для бізнесу і дуже активно щодо збільшення податкового тиску. Відмова від низки податкових покращень 2022 року – тому свідчення. У таких умовах складно розраховувати на податкові покращення для бізнесу у

2023 році та появу у найближчій перспективі у держави системної політики підтримки бізнесу через податки.

Механізмами підтримки бізнесу під час війни є допомога держави в релокації бізнесу та підтримка Індустріальних парків.

Стратегія розвитку індустріальних парків до 2030 року спрямована на збалансування економічного, соціального та екологічного вимірів для сталого розвитку національної економіки та включає комплекс заходів, які спрямовані, зокрема, на:

- удосконалення правової бази створення, функціонування та розвитку індустріальних парків, яка має також сприяти трансформації індустріальних парків за моделлю еко-індустріального парку;
- оптимізацію та розвиток мережі індустріальних парків з урахуванням пріоритетів, поточних та перспективних потреб бізнесу, територіальних громад і держави;
- посилення співпраці з відповідними міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями, національними та іноземними партнерами сфері забезпечення функціонування індустріальних парків та залучення інвестицій;
- сприяння формуванню та застосуванню практик управління індустріальними парками, що відповідають найкращим світовим підходам у цій сфері;
- забезпечення інституційного розвитку системи формування та реалізації державної політики щодо створення та діяльності індустріальних парків, заснованої на саморегулюванні.

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України впродовж 2023 р. триває робота щодо формування нормативної бази для виконання Державного бюджету України, ужито заходів щодо підтримки сфери безпеки і оборони, населення та бізнесу. Триває й далі робота щодо забезпечення виконання державного та місцевих бюджетів. Унормовано деякі питання щодо ефективного та раціонального використання державних коштів, що пов'язані з підготовкою проєктів нових державних цільових

програм або внесенням змін до затверджених цільових програм, які потребують додаткового фінансування з державного бюджету. Триває робота щодо забезпечення фінансової підтримки відновлення певних категорій нерухомого майна, пошкодженого внаслідок збройної агресії РФ проти України, коштами з фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Оптимізовано порядок здійснення видатків з державного бюджету в умовах воєнного стану.

Триває робота щодо посилення прозорості в бюджетному процесі, зокрема в частині оприлюднення бюджетних запитів на 2024–2026 рр.

З об'єктивних причин податкові надходження державного бюджету, з одного боку, зумовлені скороченням/припиненням економічної активності суб'єктів господарювання в Україні суттєвим чином скоротились, а видатки на ведення війни в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, з іншого боку, значно зросли. Це означає дефіцит коштів, який потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел та в якій спосіб це можна робити – надскладне і непросте запитання. Платники податків підтримують економіку України сумлінною сплатою податків до бюджету. Верховна Рада України ухвалила зміни до законодавства щодо відновлення довоєнного стану системи оподаткування. Подолано правову колізію щодо надання податкових пільг платникам з постраждалих територій.

ДПС повідомила результати імплементації кроків BEPS та GAAR (від англ. Base erosion and Profit Shifting – міжнародний проєкт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країн G20 з розробки заходів протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування; від англ. General Anti-Avoidance Rules – загальні правила боротьби з ухиленням від оподаткування). ДПС сконцентрувала в єдиному напрямі контроль над трансфертним ціноутворенням, виплатою пасивних доходів, діяльністю нерезидентів та контрольованих іноземних компаній. Усі вони спрямовані на протидію агресивним схемам міжнародного податкового

планування, що використовуються суб'єктами господарювання з метою розмивання бази оподаткування та виведення коштів за кордон.

Для спрощення процедури декларування доходів для громадян ДПС у березні поточного року запровадила новий сервіс – передзаповнення декларації про майновий стан і доходи, який доступний в «Електронному кабінеті».

Починаючи з 01 жовтня 2023 р., суб'єкти господарювання не нестимуть відповідальності за порушення, вчинені ними під час продажу товарів, наданні послуг на територіях: тимчасово окупованих російською федерацією – по дату завершення тимчасової окупації; активних бойових дій – по дату завершення активних бойових дій; можливих бойових дій – по дату припинення можливих бойових дій. Винятком є відповідальність за порушення порядку проведення розрахункових операцій під час продажу підакцизних товарів.

Міністерство фінансів України активно співпрацює з міжнародними партнерами для залучення необхідного фінансування на 2024 р.

Пріоритетним для України є залучення фінансування від МФО для реалізації інвестиційних проєктів, що сприятиме стабілізації економічної активності в довгостроковій перспективі. ЄБРР є ключовим партнером, який мобілізує фінансування для підтримки ліквідності та забезпечення стабільної роботи суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що є критично важливим для держави та громадян в умовах воєнного стану.

В останні дні вересня 2023 р. Міністерство фінансів України оприлюднило інформацію щодо обсягу державного та гарантованого державою боргу на 31 серпня 2023 р.

У розрізі кредиторів України лєвову частку державного та гарантованого боргу становлять позики, одержані від міжнародних фінансових організацій (МФО) та урядів іноземних держав (45,23 %), далі йдуть запозичення на внутрішньому ринку через продаж державних цінних

паперів (30,21 %), заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку (18,1 %) та інші кредитори (6,46 %).

Залучену міжнародну допомогу спрямовуватимуть на фінансування пріоритетних видатків держбюджету, зокрема на забезпечення соціального захисту населення, оплату праці працівників секторів освіти та охорони здоров'я, гуманітарні потреби.

Найбільша частка держборгу – це заборгованість за позиками від міжнародних організацій та урядів (46%). Ця частина боргу зросла найбільше після початку великої війни, але теж не загрожує стійкості державних фінансів. Такі позики видаються під низький відсоток і з відстрочкою дати початку погашення боргу.

Нова реструктуризація боргу перед власниками євробондів є чи не єдиним можливим варіантом. Якщо її не провести, то виснажена війною економіка не зможе обслуговувати борги. Уряду доведеться або радикально скорочувати видатки та збільшувати доходи, або оголошувати дефолт. Саме тому реструктуризація боргу за єврооблігаціями стала складовою програми МВФ, який пообіцяв допомогти уряду України підготуватися до переговорів з кредиторами. На користь України в переговорах гратиме і те, що проведення реструктуризації підтримують ключові партнери, зокрема МВФ. Зрештою, без цього урядам США, Німеччини, Британії та інших країн, які надають грантове та пільгове фінансування, буде складно пояснити своїм виборцям, чому їхні податки опиняються на рахунках комерційних банків-власників євробондів України.

Головною метою освоєння цифрових технологій є підвищення ефективності функціонування бюджетної системи України, зокрема поліпшення якості фінансового управління в бюджетній сфері, ефективний розподіл обмежених ресурсів бюджету, підвищення якості контролю діяльності всіх учасників бюджетного процесу, а також забезпечення їх комфортнішої взаємодії. Нарівні з усім перерахованим має отримати розвиток напрям підвищення доступності бюджету для громадськості, що

сприятиме збільшенню ступеня зацікавленості громадян у бюджетному процесі. Зараз, згідно зі статистичними даними, рівень зацікавленості громадськості в бюджетному процесі не є достатнім. Завданням сучасного періоду розвитку бюджетних відносин має стати не цифровізація бюджету, бюджетних показників, а цифровізація як спосіб перетворення дійсності, управління процесами в бюджетній сфері, здійснення бюджетної діяльності в «автоматичному режимі», без участі людини, за допомогою заздалегідь розроблених інформаційних технологій.

Поступ у приєднанні України до цифрової програми ЄС Connecting Europe Facility, залучення фінансування в межах конкурсу цифрових глобальних шлюзів та розширення нових інструментів цифрової трансформації економіки у 2023 р. сприяють стійкості економіки в умовах війни та повоєнного відновлення і пришвидшенню цифрової трансформації економіки. Наближення вітчизняного законодавства до відповідного законодавства ЄС уможливило підвищення рівня ефективного та прозорого урядування, дає змогу посилювати кіберзахист органів державної влади, фінансових установ, підприємств України, що у сукупності забезпечує фінансову стійкість податково-бюджетній системі України.

В Україні планують запровадити екологічний податок, як у європейських країнах, на захоронення та розміщення відходів на полігонах, який повинен буде стимулювати переробку сміття, щоби залишати на звалищах тільки ті відходи, які не піддаються переробці. У запропонованих змінах закладено цільові ставки податків, проте вони не будуть впроваджуватися відразу. Зростання до цільового рівня буде поступовим протягом 7 років після завершення або припинення воєнного стану в Україні. Перші три-чотири роки ставки зростатимуть несуттєво для того, що побудувати механізм та адаптувати його до реалій сьогодення. Тобто, податкові реформи після війни – це, передусім, уніфікація з нормами ЄС. На основі проведеного дослідження, сформовано ряд рекомендацій для Уряду щодо удосконалення екологічного оподаткування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нацбанк презентував стратегію до 2025 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3249205-nacbank-prezentuvav-strategiu-do-2025-roku.html> (дата звернення: 22.11.2023).
2. Стратегія національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення 17.11.2023).
3. Як працює Національний банк України? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/yak-pratsyuye-natsionalniy-bank-ukrayini/> (дата звернення: 23.11.2023).
4. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. URL: [file:///C:/Users/natal/Downloads/5699-6565682705-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/natal/Downloads/5699-6565682705-1-PB%20(2).pdf) (дата звернення: 11.11.2023).
5. Ватульов А. В. Бюджетний механізм в умовах трансформації економіки. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7908> (дата звернення: 06.10.2023).
6. Кухарська Г. З. Бюджетна політика як інструмент розвитку економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 77–81.
7. Мейш А. В., Ільченко О. М. Бюджетна політика України як основа макроекономічної стабільності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 3. С. 122 – 127.
8. Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. SCIENTIA·FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету), 2020. №130(2), 87 – 98.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України: діяльність підприємств. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.09.2023).

10. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna> (дата звернення: 11.11.2023).

11. Результати Восьмого щомісячного опитування керівників підприємств «Український бізнес в умовах війни» (грудень 2022). URL: <https://cci.vn.ua/rezultaty-vosmogo-shhomisyachnogo-opituvannya-kerivnykiv-pidpryyemstv-ukrayinskyj-biznes-v-umovah-vijny-gruden-2022> (дата звернення: 11.11.2023).

12. Проект Постанови про звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42077> (дата звернення: 11.11.2023).

13. Накліцький Д. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu (дата звернення 17.11.2023).

14. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonnogo-chasu-dlya-bznesu (дата звернення: 17.11.2023).

15. Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 17.11.2023).

16. World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org/> (дата звернення: 23.11.2023).

17. eРобота. URL: <https://dii.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> (дата звернення: 23.11.2023).

18. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. URL: <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/289545/283094> (дата звернення: 17.11.2023).

19. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho-12> (дата звернення: 16.11.2023).

20. Руденко В.В. Ідентифікація функціональних складових фіскального механізму регулювання інвестиційного розвитку національної економіки. Економіка та держава. Вінниця, 2020. № 7. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/12.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

21. Податкова політика влади у 2022 році не виправдала надій бізнесу. URL: <https://gmk.center/ua/posts/podatкова-polityka-vlady-u-2022-rotsi-ne-vupravdala-nadij-biznesu/> (дата звернення: 22.11.2023).

22. Бізнес погіршив оцінку податкового режиму в Україні у воєнний час. URL: <https://eba.com.ua/biznes-pogirshyv-otsinku-podatkovogo-rezhymu-v-ukrayini-u-voennyj-chas/> (дата звернення: 22.11.2023).

23. За рік війни в більш безпечні регіони України релоковано 800 підприємств. URL: <https://gmk.center/ua/news/za-rik-vijni-v-bilsh-bezpechni-regioni-ukraini-relokovano-800-pidpriiemstv/> (дата звернення: 21.11.2023).

24. Уряд ухвалив стратегію розвитку індустріальних парків до 2030 року. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=250a7eca-f524-4ec7-a584-056bc54c1a90&title=IndustrialniParki> (дата звернення 10.10.2023).

25. В Україні затвердили Стратегію розвитку індустріальних парків до 2030 року. URL: <https://gmk.center/ua/news/v-ukraini-zatverdili-strategiju-rozvitku-industrialnih-parkiv-do-2030-roku/> (дата звернення: 11.10.2023).

26. Уряд дозволив ввозити обладнання для індустріальних парків без сплати мита. URL: <https://gmk.center/ua/news/uryad-dozvoliv-vvoziti-obladnannya-dlya-industrialnih-parkiv-bez-splati-mita/> (дата звернення 07.10.2023).

27. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних

інвестицій у промислове виробництво № 2330 – IX від 21.06.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27103> (дата звернення: 21.11.2023).

28. Проект Закону Про внесення змін до Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво № 2331 – IX від 21.06.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27104> (дата звернення: 21.11.2023).

29. СТРАТЕГІЯ розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

30. Рада з фінансової стабільності погодила концепцію нової стратегії фінансового сектору і обговорила системні ризики. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/rada_z_finansovoi_stabilnosti_pogodila_kontseptsiuu_novoi_strategii_finansovogo_sektoru_i_obgovorila_sistemni_riziki-3997 (дата звернення: 11.10.2023).

31. У травні до загального фонду державного бюджету надійшло 184 млрд грн. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/u_travni_do_zagalnogo_fondu_derzhavnogo_biudzhetu_nadiishlo_184_mlrd_grn-4038 (дата звернення: 12.10.2023).

32. Постанова КМУ Про внесення зміни в додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

33. Уряд затвердив розподіл 3,1 млрд грн додаткової дотації для покриття втрат місцевих бюджетів. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_zatverdiv_rozpodil_31_mlrd_grn_dodatkovoi_dotatsii_dlia_pokrittia_vtrat_mistsevikh_biudzhetiv-3990 (дата звернення: 10.11.2023).

34. Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» № 2710 – IX від 22.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

35. Уряд виділив 4,4 мільярда гривень на програму «Відновлення з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії». URL: <https://mtu.gov.ua/news/34314.html> (дата звернення: 10.11.2023).

36. Бюджетний комітет погодив виділення 4,4 млрд грн на програму «Відновлення». URL: https://budget.rada.gov.ua/news/main_news/77485.html (дата звернення: 10.11.2023).

37. Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» № 523 – 2023 – п від 19.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

38. Розпорядження КМУ «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету Головному управлінню розвідки Міністерства оборони для надання одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців» № 400-р від 02.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

39. Постанова КМУ «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для Міністерства закордонних справ» № 502 – 2023 – п від 19.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

40. Розпорядження КМУ «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету з метою покриття витрат за вересень – грудень 2022 р. об'єктів державної, комунальної та приватної власності» № 427 – р від 12.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

41. Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (вересень – жовтень 2023 року). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynennoho-stanu-v-0> (дата звернення: 20.11.2023).

42. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» № 3219-IX від 30 червня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

43. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 25.11.2023).

44. Пробачити все. Як Україна готується до нової реструктуризації боргу і якими можуть бути умови. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/20/705668/> (дата звернення: 21.11.2023).

45. Цифровізація бюджетної системи України як інструмент підвищення публічності органів державної влади. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-11/2023-7-01-11> (дата звернення 11.11.2023).

46. Закон України «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції» № 5450 – VI від 16.10.2012 р. (зі зм. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5450-17#Text> (дата звернення: 25.11.2023).

47. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» № 1467-р від 17.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

48. Дія – державні послуги онлайн. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects> (дата звернення: 17.11.2023).

49. Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою “Електронне урядування» № 933 від 15.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/933-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.11.2023).

50. Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» № 183-VIII від 11.02.2015 (зі зм. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> (дата звернення 17.11.2023).

51. Наказ МФУ «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету» № 333 від 12.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12#Text> (дата звернення 17.11.2023).

52. Боженко В.В. Вплив цифровізації на розвиток фінансових технологій. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=7145> (дата звернення: 17.11.2023).

53. Хамідов О., Маманазаров А., Максимова І., Слюсаренко К., Кулішов В. Парадигма діджиталізації фінансового ринку України. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1568> (дата звернення: 17.11.2023).

54. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-lupen-2023> (дата звернення: 21.11.2023).

55. Єдиний цифровий ринок та інші програми цифрового співробітництва з ЄС - Комітет з питань цифрової трансформації. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/239177.html (дата звернення 23.11.2023).

56. Крок до стійкого кіберзахисту: Мінцифра і Cyberfame GmbH співпрацюватимуть у сфері цифрової безпеки. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/krok-do-stiykogo-kiberzakhistu-mintsifra-i-cyberfame-gmbh-spi-vpratsyuvatimut-u-sferi-tsifrovoi-bezpeki> (дата звернення: 23.11.2023).

57. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України у зв'язку із запровадженням електронної простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах № 31773 – IX від 29.06.2023.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3173-IX#Text> (дата звернення: 23.11.2023).

58. Постанова КМУ «Питання мережі ситуаційних центрів» № 705 від 11.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/705-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

59. Впровадження антикорупційних цифрових інструментів і посилення кіберзахисту: Уряд ухвалив завдання Національної програми інформатизації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vprovadzhennia-antykoruptsiinykh-tsyfrovykh-instrumentiv-i-posylennia-kiberzakhystu-uriad-ukhvalyv-zavdannia-natsionalnoi-prohramy-informatyzatsii> (дата звернення: 21.11.2023).

60. Мінцифри запустило тестування цифрового Держстату. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/921477.html> (дата звернення: 21.11.2023).

61. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.11.2023).

62. Застосування екологічних податків в Україні. URL: <https://ces.org.ua/environmental-taxes-in-ukraine-policy-brief/> (дата звернення: 20.11.2023).

63. В Україні з'явиться новий «екологічний» податок. URL: <https://rubryka.com/2023/10/01/v-ukrayini-z-yavytsya-novuj-ekologichnyj-podatok-navishho-tse-rishennya/> (дата звернення: 23.11.2023).

64. Закон України «Про управління відходами» № 2320 – IX від 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення 25.11.2023).